

SKUTOČNE

SPOLOČNE

→ Dobré príklady spolupráce
pri rozvoji vidieka
na Slovensku a Ukrajine.

KARPATSKÁ
NADÁCIA

2015

SKUTOČNE

SPOLOČNE

→ Dobré príklady spolupráce
pri rozvoji vidieka
na Slovensku a Ukrajine.

Názov: SKUTOČNE SPOLOČNE Dobré príklady spolupráce
pri rozvoji vidieka na Slovensku a Ukrajine

Vydala: Karpatská nadácia, 2015

Autori: Branislav Sobinkovič

Laura Dittel

Martina Šoltýsová

Milo Janáč

Mária Biľová

Grafická úprava: Svetozár Šomšák

Fotografie: Archív Karpatskej nadácie, archív organizácií

Partneri projektu: Karpatská nadácia Ukrajina

Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS)

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVANÝ Z PROGRAMU OFICIÁLNEJ ROZVOJOVEJ POMOCI SR, SLOVENSKEJ
AGENTÚRY PRE MEDZINÁRODNÚ ROZVOJOVÚ SPOLUPRÁCU.

Obsah

» O projekte SKUTOČNE SPOLOČNE	4
1. Úvodom	7
2. Vidiecky rozvoj v Karpatskom regióne	9
2.1. Prístupy Karpatskej nadácie	12
3. Miestne partnerstvá pre dobré rozvojové programy	17
3.1. Spolupráca vo vidieckom priestore	19
3.2. Medzisektorová spolupráca a partnerstvá	20
4. Prípadové štúdie zo Slovenska	24
4.1. Bardejovská trojnožka	24
4.2. Jablonovský recept pre vidiek	31
4.3. Sveržovský zázrak	36
4.4. Aktivisti, ktorí na míle predbehli štát	40
4.5. Poctivosť, ktorá mobilizuje ľudí	47
4.6. Ako Hniezdne ožilo	52
4.7. Tam, kde lútosť nestačí	57
5. Prípadové štúdie z Ukrajiny	60
5.1. Zrodenie podnikateľa v Česnykách	60
5.2. Po stopách Ternovskej minulosti	64
5.3. Voda nad zlato	67
6. Karpatská nadácia pomáha už 20 rokov	70

↘ O projekte SKUTOČNE SPOLOČNE

Karpatská nadácia Slovensko sa spojila s partnerskou ukrajinskou Karpatskou nadáciou a v rokoch 2013 – 2015 realizovala projekt Skutočne spoločne – podpora komplexného rozvoja vidieka na Ukrajine mobilizáciou miestnej medzisektorovej spolupráce a transferom slovenských skúseností. Účelom bolo podporiť komplexný rozvoj vidieka v oblastiach Zakarpatska, Ivano-Frankivska, Lvivska, Chernivetska a Cherkasy.

Projekt bol príležitosťou na zdieľanie dlhoročných skúseností nadácie s rozvojom slovenských komunít v oblasti vidiekeho rozvoja s dôrazom na medzisektorovú spoluprácu. Našu externú pomoc sme vnímali ako inšpiráciu, miestne partnerstvá je možné realizovať iba s miestnymi ľuďmi, ktorí pochopili nevyhnutnosť medzisektorovej spolupráce a priameho zapojenia miestnych

lídrov a obyvateľov pri riešení aktuálnych potrieb ukrajinských vidieckych komunít.

Projekt začal vyhlásením grantovej schémy na Ukrajine koncom roka 2013, v rámci ktorej osem komunitných projektov získalo spolu 12 500 EUR na mobilizáciu miestneho potenciálu a ich priameho zapojenia do plánovania, prípravy a realizácie aktivít.

PODPORENÉ PROJEKTY:

Organizácia	Miesto realizácie	Názov projektu
Charitatívna nadácia Bene	Obec Bene	To najlepšie pre deti
Správna rada česnyckej školy	Obec Chesnyky	Česnycký syr – impulz pre rozvoj komunity
Občianske združenie Benefactor	Obec Abranka	Slnečná energia – komfortný život
Občianske združenie Džerelo	Obec Vilhovets	Pitná voda
Občianske združenie Horyzont	Obec Nove Misto	Kvalitná predškolská výchova detí v obci Nove Misto
Mládežnícka organizácia Telovýchovný a športový klub Trostanets	Obec Brodky	Príležitosti na voľnočasové aktivity, šport a kultúrny rast detí a mládeže v komunite obce Brodky
Občianske združenie Občianske centrum pre rozvoj obce Ternovo	Obec Ternovo	Digitaliácia historických filmov obce Ternovo
Občianske združenie Kalynovy Ray	Obec Vovkiv	Nový život pre starú záhradu

Jedným z hlavných cieľov projektu bolo motivovať aktérov vidieckeho rozvoja na Ukrajine k posilňovaniu spolupráce pri riešení potrieb svojich komunít. V septembri 2014 sme pre predstaviteľov ukrajinských neziskových organizácií a samospráv pripravili študijnú cestu na Slovensko, aby sme im poskytli inšpiráciu a skúsenosti slovenských obcí a regiónov pri podpore rozvoja vidieka.

NAVŠTÍVENÉ ORGANIZÁCIE:

ETP Slovensko (Rankovce), Komunitná nadácia Bardejov (Bardejov), obec Sveržov (Sveržov), SOSNA (Družstevná pri Hornáde), ALMA Centrum (Jablonov nad Turňou).

Motiváciou pre aktérov vidieckeho rozvoja nielen na Ukrajine má byť aj táto publikácia opisujúca skúsenosti a dobrú prax zo Slovenska a Ukrajiny.

Karpatská nadácia Slovensko počas realizácie tohto dvojročného projektu vytvorila a otestovala metodiku na mobilizáciu medzisektorovej spolupráce a svojpomoci na Ukrajine, ako aj platformu na efektívnu výmenu skúseností a sietovanie vidieckych komunít. Spolu s ukrajinskou Karpatskou nadáciou bude metodiku aplikovať aj na ďalšie vidiecke komunity. Sietovacie a diseminačné podujatia a prezentované príklady dobrej praxe posilňujú predpoklad pre dlhodobú udržateľnosť výsledkov projektu.

Ukážka výroby prúteného košíka počas podujatia Lackovský košík v obci Lacková

---

1. Úvodom

Milí čitatelia,
s potešením Vám predstavujeme publikáciu, ktorá vznikla v rámci projektu Skutočne spoločne, medzinárodného slovensko-ukrajinského projektu Karpatskej nadácie. Cieľom projektu je pomáhať pri rozvoji vidieckych oblastí západnej Ukrajiny. V tomto duchu Karpatská nadácia zozbierala a spracovala dobré príklady projektov miestneho rozvoja z východného Slovenska, ktoré nájdete v tejto knižke.

Hlavnou aktivitou projektu bol grantový program, ktorý poskytol aktivistom a neziskovým organizáciám na západnej Ukrajine zdroje pre ich projektové zámery miestneho komunitného a ekonomického rozvoja. Nosnou filozofiou projektu nie je však len finančná podpora, ale zdieľanie skúseností a vedomostí z tejto oblasti: ukrajinskí kolegovia absolvovali aj študijnú cestu na východné Slovensko a aktívne sa podieľali na tvorbe tejto publikácie. Karpatská nadácia mala v minulosti množstvo príležitostí spolupracovať a učiť sa od rozvinutejších organizácií zo západných krajín, či zo Spojených štátov. Teraz prišiel čas, kedy môžeme to, čo sme sa naučili, odovzdávať ďalej, pomáhať pri tvorbe rozvojových projektov, pri spájaní kľúčových hráčov miestneho rozvoja a pri tvorbe partnerstiev. Túto úlohu prijímame s radosťou a aj v budúcnosti bude cezhraničná spolupráca jednou z programových priorít Karpatskej nadácie.

Katarína Minárová

Riaditeľka Karpatskej nadácie Slovensko

Jedným z hlavných cieľov mnohých projektov je zabezpečenie udržateľnosti a pokračovania odštartovaných zmien. Veríme, že takéto výstupy sa dajú dosiahnuť, keď sa pozornosť zameriava na ľudí, ich vedomosti, zručnosti a kompetencie. To je aj filozofiou projektu Skutočne spoločne -podpora komplexného rozvoja vidieka na Ukrajine mobilizáciou miestnej medzisektorovej spolupráce a transferom slovenských skúseností. S aktívnou podporou slovenských kolegov získali ukrajinské vidiecke komunity nielen nové vstupy v oblasti medzisektorovej spolupráce, no zároveň aj príležitosť svoje vlastné nápady zrealizovať. Tento prístup poskytol tak dôležitú skúsenosť a zručnosti, ktoré budú v budúcnosti naďalej pomáhať miestnym komunitám iniciovať a realizovať nové zámery. Zvláštnu pozornosť je však potrebné venovať demonštratívnej povahe mikro-projektov: použitý prístup ukazuje medzisektorovú spoluprácu nie ako koncept, ale ako efektívny nástroj riešenia každodenných potrieb v miestnych komunitách.

Ruslan Žilenko

Riaditeľ Karpatskej nadácie Ukrajina

Víkendovka v Ekocentre SOSNA –
príprava zelenej strechy

---

2. Vidiecky rozvoj v Karpatskom regióne

Karpatský región je tvorený prihraničnými a prevažne vidieckymi oblasťami piatich krajín na celkovej rozlohe 145 153 m², ktoré obýva približne 15 miliónov obyvateľov. Toto územie je charakterizované ako znevýhodnené a chudobné, mnohí odborníci mu však prisudzujú obrovský a zatiaľ nevyužitý rozvojový potenciál. Karpatská nadácia dlhodobo a systematicky prispieva k integrovanému rozvoju tohto regiónu prostredníctvom svojich cieľených komunitných rozvojových programov.

Predstavenie folklórneho Dňa tradícií v obci Miklušovce

Vidiecke oblasti súčasnej strednej a východnej Európy boli a sú považované za znevýhodnené, okrajové a často chudobné. Dôvodom sú širšie historicko-geografické a ekonomické súvislosti a dedičstvo bývalých režimov vládnučích vo väčšine krajín patriacich do tejto časti sveta. Veľká časť vidieckych regiónov je v prihraničných oblastiach, čo pre obyvateľstvo znamená život na periférii doslova, aj v prenesenom význame. Vplyvom industrializácie a modernizácie

sa v nedávnej minulosti menil život obyvateľov žijúcich v týchto oblastiach, ktorí boli nútení meniť spôsob svojho života a z gazdov a poľnohospodárov sa postupne stávali robotníci v novopostavených mestských fabrikách. Neobišlo to však ani poľnohospodárstvo a pod rúskom racionalizácie s cieľom združovať malé „neefektívne“ fungujúce celky do veľkých gigantov sa postupne vytrácal typický spôsob života, fungujúce gazdovstvá a to, čo vidieckych ľudí po stáročia živilo.

Výsledkom týchto procesov sú dnes oblasti, ktorých vidiecky ráz sa stále nevytratil, stratil však svoje základné funkcie a pozitívne charakteristiky. Väčšina dnešného obyvateľstva karpatského regiónu žije na vidieku, ktorý sa však postupne prepadá až na suterén sociálnej chudoby. Chýbajúce pracovné príležitosti spôsobujú neustály odliv mladých a vzdelaných ľudí do miest a často do vzdialeného zahraničia. Ostávajú len tí, ktorí kvôli svojmu veku, úrovni vzdelania či príslušnosti k niektorej zo znevýhodnených skupín navyšujú počty nezamestnaných. Väčšie mestá regiónu majú vďaka rozvinutejšej infraštruktúre a hlavne vďaka vzdelávacím inštitúciám potenciál pritiahnúť viac kapitálu a prirodzene tak lákať pracovnú silu vytváraním

lepších príležitostí. Tých centier je však v regióne málo a nemôžu poskytnúť dostatok priestoru pre všetkých.

Karpatský región možno charakterizovať ako ekonomicky zaostalý, najmä v dôsledku jeho polohy na periférii a komplikovanej histórii medzištátnych a medzietnických vzťahov. Kým prirodzené hranice tvorené horstvami regiónu delili na samostatné a prosperujúce celky, administratívne hranice spôsobili neprirodzené delenie území, ktoré sa následne stávali závislými, chudobnými až bezvýhodiskovými. Charakteristickou črtou regiónu je jazyková a náboženská rôznorodosť, komunity majú veľa spoločného ale aj odlišného. Spoločná história a geografický charakter, podobný ekonomický rozvoj a spoločné ambície ekonomickej

---

Vystúpenie hudobnej skupiny z Luníka IX počas podujatia Summerday, ktoré sa uskutočnilo ako súčasť projektu Domky Košice: Spájame – Tvoríme komunitu

prosperity a integrácie, vytvárajú pocit vzájomnosti a ochotu spolupracovať.

Slovenská časť karpatského regiónu sa vyvíjala aj v tomto kontexte a snahy Slovenskej republiky o integráciu v rámci Európy ovplyvňovali politické, ekonomické a sociálne procesy v krajine. Vplyv susedných krajín však nemožno zanedbať a je potrebné ho považovať za určujúci. Blízkosť hranice s Ukrajinou, ktorá je v súčasnosti zároveň Schengenskou hranicou ovplyvňuje vývoj a rozvoj v tejto časti krajiny tak negatívne ako pozitívne a tento trend potvrdzuje aj politický a hospodársky vývoj posledných mesiacov na pozadí ozbrojeného konfliktu.

Viacerí analytici a odborníci na regionálny rozvoj vyčítajú karpatskému regiónu doteraz nevyužitý rozvojový potenciál. Bohaté prírodné a kultúrno-historické danosti krajiny by bolo možné oveľa efektívnejšie využiť pre rozvoj cestovného ruchu a tiež pre zvýšenie kvality života miestneho obyvateľstva.

Priaznivé klimatické a pôdne podmienky pre rozvoj poľnohospodárstva a lesného hospodárstva spolu so zásobou minerálnych vôd a termálnych prameňov len zvyšujú kvalitu tohto územia. Mladá pracovná sila v kombinácii s dobrou odbornou kvalifikáciou by predstavovala významný rozvojový potenciál hlavne v oblasti tradičných odvetví. Kľúčový potenciál však predstavuje vynikajúca strategická poloha týchto regiónov s dnes už takmer neexistujúcimi administratívnymi hranicami a obrovským rozvojovým potenciálom neviažucim sa na národné ekonomiky.

Otázkou je, aké rozvojové stratégie sú najvhodnejšie pre vidiecke oblasti tohto regiónu? Aká je úloha regionálnych a miestnych inštitúcií, volených orgánov a akú úlohu zohrávajú mimovládne organizácie?

Účastníci medzinárodného festivalu znevýhodnenej mládeže Margarétafest 2014

Na ktoré otázky by sa mali zamerať tí, ktorí rozhodujú o tom, čo je pre vidiek z pohľadu jeho rozvoja najvhodnejšie a čo by mali robiť miestni ľudia? Aká je úloha samotných komunít a čo je možné robiť na najnižšej miestnej úrovni bez pomoci iných?

2.1. Prístupy Karpatskej nadácie

Karpatská nadácia sa usiluje o hľadanie odpovedí na tieto otázky počas svojho pôsobenia v karpatskom regióne, spoznáva región, spája kľúčových aktérov, prináša správy o dobrých a fungujúcich príkladoch a pomáha financovať a realizovať miestne komunitné projekty.

Pri tvorbe svojich programov sa zamerala na komunitnú úroveň na úrovni jednotlivých obcí prípadne mikroregiónov združujúcich

---

Účastníci medzinárodného dobrovoľníckeho tábora združenia Kamenná veža na hrade Kamenica obnovili náučný chodník

viacero obcí v prirodzenom prostredí. Usiluje o vytváranie programov, ktoré vhodným spôsobom dopĺňajú aktivity realizované štátom a regionálnou samosprávou či podnikateľskými subjektmi.

Vo všeobecnosti vidiek počas posledných desaťročí prechádzal a prechádza neustálymi zmenami a dnes poskytuje priestor pre rôzne formy práce a života. Zlepšujúca sa mobilita, informačné a komunikačné technológie postupne eliminujú priestorové hranice. Tradičné sociálne vzorce postupne miznú a vidiecky spôsob života sa mieša s mestskými vzormi. Medzi mestom a vidiekom sa vytvára čoraz hustejšia sieť vzájomných vzťahov a závislostí a z toho vyplývajú výzvy, nové príležitosti, ale aj nové problémy, ktorým je potrebné čeliť.

Karpatská nadácia verí, že vidiecke rozvojové programy a politiky musia byť nasmerované tak, aby podporovali rozvoj ekonomického

Predstavenie Divadla Continuo z Českej republiky počas medzinárodného divadelného a filmového festivalu UmUm 14 v Starej Lubovni

potenciálu a zamestnanosti na vidieku a súčasne zvyšovali kvalitu života obyvateľov vidieckych oblastí. Zachovávanie tradícií a to, čo robí vidiecke oblasti jedinečnými je potrebné účinne a citlivo kombinovať s rozumnými inováciami a rozvojovými prvkami. Rozmanitosť vidieckych regiónov predstavuje osobitné hodnoty a veľké bohatstvo. Zaslúži si preto náležitú pozornosť a ocenenie a to nielen z hľadiska miestnej identity či estetického hľadiska, ale aj ako zdroj pre hľadanie riešení miestnych problémov. Cieľom miestneho rozvoja na vidieku by preto mala byť všemožná snaha o udržanie rozmanitosti, citlivé zohľadňovanie prírodného, kultúrneho, sociálneho, ekonomického ale aj regionálneho bohatstva a tiež predchádzanie pokusom o prispôsobovanie sa vidieckych priestorov mestám. Rozvoj vidieka musí brať do úvahy princípy trvalej udržateľnosti, subsidiarity a uplatňovať integrovaný prístup berúci do úvahy všetky faktory. Toto si vyžaduje prekonanie sektorových prístupov, horizontálnu a vertikálnu spoluprácu a interdisciplinaritu.

Tieto prístupy by súčasne mali prispievať k formovaniu vidieckych komunít ako samostatných a jedinečných priestorov, ktoré sú prijateľnou alternatívou k mestským komunitám. Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať tomu, aby vidiek zaujal svoje miesto vedľa miest a väčších aglomerácií bez toho, aby toto usporiadanie bolo otázkou hierarchického zaradenia. Rovnocennosť a zároveň odlišnosť predstavujú šancu pre plodnú spoluprácu a pre skutočne komplexný rozvoj väčších regionálnych celkov bez ohľadu na ich administratívne členenie, či hranice štátov.

Karpatská nadácia kladie veľký dôraz na človeka a jeho postavenie v komunite. Ľudia v komunitách musia byť spôsobilí a motivovaní k tomu, aby dokázali rozvíjať vlastné vízie, angažovať sa a mobilizovať vlastné sily a zdroje na zlepšovanie svojich životných podmienok. K tomu je potrebné zapájanie občanov do všetkých rozhodovacích procesov miestnych projektov. Vízia sebestačných komunít môže byť naplnená len za aktívneho zapojenia miestnych obyvateľov a spolupráce všetkých kľúčových hráčov z rôznych sektorov.

Nadácia preto venuje veľkú pozornosť rozvoju jednotlivcov, ich intelektuálnych a sociálnych schopností a citlivosti k miestnym potrebám. Vzdelávacie, grantové a štipendijné programy nadácie sú nastavené tak, aby zvyšovali angažovanosť a chuť prevziať zodpovednosť. Podporujú vôľu a svojpomoc a podnecujú jednotlivcov a organizácie k spolupráci v rámci komunity aj mimo nej. Takéto prístupy umožňujú vznik kvalitnejších riešení, znižovanie nákladov a zvýšenie spokojnosti miestnej komunity.

Úspech aktívnych občanov komunity posilňuje pocit sociálnej súdržnosti, prebúdza a ďalej rozvíja miestne povedomie. Určite to však nepostačuje, pokiaľ je spoluúčasť občanov

na miestnom rozvoji kompetentnými iba trpená a je považovaná len za doplnkovú. Miestne procesy musia postupne viesť k inštitucionalizácii spolupráce, tvorbe vhodných informačných a komunikačných štruktúr, ktoré budú zaručovať nepretržitú a dlhodobú občiansku angažovanosť. Nevyhnutná je preto podpora takých projektov, ktoré umožňujú inštitucionálny rozvoj organizácií a ich vzájomné sieťovanie pre vytváranie udržateľných foriem spolupráce. Zvláštny potenciál predstavujú kreatívni mladí ľudia, ktorí prinášajú nové prístupy a nápady bez negatívnych záťaží či už v oblasti ekonomickej ale aj umelecko-kultúrnej. Podporné programy otvárajúce priestor pre túto skupinu ľudí bývajú zvlášť úspešné a prinášajú viditeľné výsledky pri pomerne nízkych nákladoch v krátkom čase.

Miestna samospráva, ktorá je zodpovedná za plánovanie a riadenie miestneho rozvoja zohráva popri regionálnej samospráve a štátnej správe kľúčovú úlohu. Práve ona je zodpovedná za budovanie dôvery občanov, aby verili miestnej politike a mali chuť a ochotu sa do nej zapájať. Občianskym aktivitám je potrebné umožniť byť súčasťou miestnych rozvojových snáh a samospráva by týmto snahám mala všemožne napomáhať. Miestne politiky vo vidieckych regiónoch by mali byť formulované zrozumiteľne a transparentne. Vidiek je vďaka oveľa intenzívnejším osobným väzbám a väčšej pozornosti miestneho obyvateľstva citlivejší a kritickejší a preto by mali miestne procesy prebiehať podľa jasných a objektívnych kritérií. Súčasne by mali existovať nezávislé kontrolné mechanizmy, ktoré sledujú transparentnosť a čistotu procesov.

Hasiči predvádzajú svoje zručnosti počas medzinárodného tréningu záchranných zložiek v Gelnici

Karpatská nadácia preto veľmi starostlivo zvažuje cieľovú skupinu, prístupy a metodiky svojich programov a podporuje také iniciatívy miestnych samospráv, ktoré sú plánované

a realizované v spolupráci s miestnym obyvateľstvom. Súčasne je však pripravená podať pomocnú ruku takým občianskym iniciatívam, ktoré v prípade chybných krokov miestnej samosprávy aktívne a otvorene poukazujú na lokálne problémy a mobilizujú verejnosť, prípadne sa usilujú o nezávislú kontrolu.

Dobrovoľnícka brigáda v Družstevnej pri Hornáde počas regionálneho upratovacieho dňa „Vyčistíme si región“

Miestna a regionálna rozvojová politika a správa musia byť po strategickej stránke mnohostranne orientované a organizované. Hospodárska, poľnohospodárska, environmentálna, kultúrna a sociálna politika spolu s rozvojom infraštruktúry a ďalších oblastí musia byť v rovnováhe a spolupôsobiť, aby bolo možné hovoriť o komplexnom prístupe. Nevyváženosť a zanedbávanie niektorých oblastí často vedie k nenapraviteľným chybám, ktorých

---

Dobrovoľníci z košického združenia Detská železnica pomáhajú pri oprave a zabezpečení chodu detskej železnice v Čermeiskom údolí

Ukážka dobových bojov skupiny historického šermu COHORS počas jarmoku v Prešove

odstraňovanie stojí oveľa viac prostriedkov ako premyslený interdisciplinárny prístup.

Integrovaný rozvoj vidieka si často vyžaduje združovanie a špeciálne podporné programy a kompetencie. To sa často darí aj vďaka podporným občianskym aktivitám, ktoré vytvárajú platformu pre vzájomnú komunikáciu a spoluprácu a poskytujú či sprostredkujú poradenstvo a expertnú pomoc. Mimovládne neziskové organizácie sú často skúsenejšie v oblasti prípravy projektov a žiadostí o externé financovanie. Spolupráca miestnej či regionálnej samosprávy s mimovládnymi organizáciami je v tomto smere viac ako žiaduca a v mnohých prípadoch sa ukázala ako cesta k všeobecnej prospešnosti.

Aktívni občania sú prostredníctvom mimovládnych neziskových organizácií kľúčovou cieľovou skupinou Karpatskej nadácie v prípade vidieckych rozvojových a grantových

programov. Predstavujú obrovský rozvojový potenciál vďaka vlastnej iniciatíve, schopnosti mobilizovať miestne zdroje vrátane ľudských a v neposlednom rade vďaka schopnosti iniciovať vytváranie partnerstiev a podnecovať spoluprácu na miestnej úrovni.

Pre rozvoj vidieckych oblastí Karpatského regiónu predstavuje užitočnú pomoc platforma, ktorú predstavuje Medzinárodná sieť Karpatských nadácií. Tá je nástrojom na aktívne preklenovanie administratívnych hraníc a neviditeľných bariér, ktoré pramenia v odlišnostiach. Je tiež vhodným prostriedkom na získavanie a združovanie zdrojov, ktoré je možné následne cielene a premyslene investovať do všeobecne prospešných vidieckych rozvojových programov. Karpatská nadácia má vzhľadom na svoj charakter jedinečné postavenie v regióne, nemohla by však efektívne pomáhať samostatne. Spolupracuje s rôznymi subjektmi a je spoľahlivým partnerom pre každého, kto chce v regióne efektívne pomáhať.

---

3. Miestne partnerstvá pre dobré rozvojové programy

Miestny rozvoj je postavený okrem iného na dobrej spolupráci a partnerstvách, ktoré sú jeho dôležitým predpokladom. Karpatská nadácia považuje medzisektorovú spoluprácu za nevyhnutnú pre úspešnú realizáciu projektov miestneho rozvoja a tiež efektívne riešenie lokálnych problémov. Miesta a regióny, kde sa úspešne spolupracuje obyčajne dosahujú dobré výsledky a môžu dobrým príkladom motivovať iných a poslúžiť ako model pre podobné komunity doma aj v zahraničí.

V spoločnosti pôsobia paralelne vedľa seba tri samostatné a úplne odlišné sektory – štát zastúpený v bežnom živote rôznou úrovňou inštitúcií zabezpečujúcich správu vecí verejných, trh tvorený podnikateľskými subjektmi rôznej veľkosti a zamerania a občianska spoločnosť viac či menej organizovaná, združená do iniciatív či inštitucionalizovaných štruktúr.

Podľa Anthony Giddensa by každá spoločnosť mala byť ako stabilná trojnohá stolička, pričom nohy predstavujú jednotlivé sektory, ktoré by mali vedľa seba existovať vo vzájomnej prepojenosti a rovnováhe. Pokiaľ je ktorákoľvek z ňoh slabšia, vnútorné fungovanie spoločnosti

---

↖ Súťažiaci počas náučno-orientačného behu Kopcami života po údolí smrti v obci Kružlov

---

← Zrekonštruovanú bikrosovú dráhu v Košiciach otvorili pri príležitosti pretekov jednotlivcov v rámci Majstrovstiev sveta v bikrose

nie je vyvážené a vývoj sa uberá nesprávnym smerom.

Slovensko je spolu s ostatnými postsocialistickými krajinami Karpatského regiónu miestom, kde je vývoj a vzájomné pôsobenie týchto troch sektorov pomerne novou záležitosťou umožnenou demokratizačnými procesmi, ktoré prebiehajú v poslednom štvrtstoročí. Takéto obdobie je dostatočné pre nastavenie smerovania správneho vývoja a vytvorenie nástrojov, ktoré mu napomáhajú. Nie je však dostatočné pre dosiahnutie žiaducej rovnováhy, o ktorú musíme, podobne ako iné mladé demokracie, usilovať.

Dobre fungujúce celky sú postavené na spolupráci a vzájomne prospešných spojenectvách, ktoré sú v ideálnom prípade vyvážené a každej zúčastnenej strane poskytujú rovnakú úroveň uspokojenia. Bývalým režimom nanucované bratstvá, „dobrovoľné“ spojenectvá a spolupráca je však niečo, na čo sa v kolektívnom vedomí

ťažko zabúda a je preto prirodzené, že aj v tejto oblasti pretrvávajú bariéry a nedôvera. V záujme ochrany vlastného a v obave o stratu ťažko nadobudnutej identity v spoločných celkoch sa len veľmi ťažko vkladáme do skutočnej spolupráce, kde musí každý niečo odovzdať preto, aby niečo iné získal. Jedným z príkladov je spolupráca na úrovni samospráv, ktorá sa budovala a buduje len veľmi ťažko napriek tomu, že prináša množstvo výhod a úspor pre všetkých. Často sa však vyžaduje vzdanie sa niektorých kompetencií na strane niektorých hráčov, a preto nie je jednoduché ju presadiť.

Seniori z obce Lacková odovzdávajú skúsenosti pri výrobe prútených košíkov ďalším generáciám počas týždenného workshopu

3.1. Spolupráca vo vidieckom priestore

Spolupráca a spojenectvá medzi obcami vo vidieckych oblastiach sú nevyhnutnou podmienkou pre úspešný rozvoj. Komunálna úroveň je úrovňou najbližšou k občanovi, často je však tvorená príliš malými celkami, ktoré nie sú schopné samostatného fungovania. V záujme zefektívňovania či lepšieho plnenia funkcií je spájanie sa priam žiaduce. Takéto spojenectvá môžu byť neformálne a môžu byť vysoko formalizované v závislosti od toho, akú funkciu plnia, na aké dlhé obdobie majú slúžiť a čo všetko sa od nich očakáva. Voľné zoskupenia obcí združené do väčších celkov za účelom dosiahnutia konkrétneho cieľa, vyriešenia miestneho problému či realizácie konkrétneho projektu sú tou najjednoduchšou formou spolupráce. Môžu byť vhodným laboratóriom pre skúmanie, či je spolupráca schodná a či je prospešná pre všetky zúčastnené strany. Formalizované štruktúry typu mikroregiónov sú naopak stabilnými štruktúrami, ktoré vďaka spoločne tvoreným a realizovaným stratégiám umožňujú dlhodobú spoluprácu v záujme rozvoja väčších geografických celkov.

↑↑ Dobrovoľníci z radov obyvateľov obce Obišovce a zamestnancov spoločnosti U. S. Steel Košice pomáhajú s opravou miestneho hradu počas projektu Zachráňme Obišovský hrad

---

↑ Duo Huzika z Prievidze vystúpilo v rámci projektu Open Mic v Košiciach

Spolupráca je podstatným predpokladom pre efektívnu a synergickú realizáciu regionálnych rozvojových koncepcií na úrovni vyšších celkov. Úlohou pre všetkých, ktorí sa zaoberajú rozvojom vidieckych oblastí musí byť iniciovať a podporovať tieto formy spolupráce. Dobre pripravené regionálne rozvojové stratégie pritom umožňujú, aby jednotlivé obce ďalej rozvíjali svoj vlastný profil na základe svojej osobitej identity v rámci miestnych sietí. Súčasne však smerujú k synergii, ktorú vytvoria všetky zapojené obce spoločne v záujme

rozvoja celku, do ktorého patria a ku ktorému ich viažu väzby.

Osobitnou formou sú koalície, ktoré vznikajú spojením rôznych typov miestnych organizácií a hráčov za konkrétnym účelom. Príkladom bývajú tzv. riečne koalície, kde sa v záujme životného prostredia a ochrany riečného ekosystému spoja všetci zúčastnení, ktorí žijú pozdĺž riečného toku a akýmkoľvek spôsobom ovplyvňujú životné prostredia v jeho okolí. Cieľom býva vytvorenie atmosféry absolútnej spolupráce smerujúcej k dosiahnutiu stanoveného cieľa spoločne dohodnutou a schválenou stratégiou. Každý z hráčov usiluje o úpravu a korekcie svojho správania a konania, vzájomne sa podporujú a spoločne hodnotia dosiahnuté výsledky. Takéto koalície bývajú ideálnym príkladom medzisektorovej spolupráce.

Pre správny a vyvážený rozvoj regiónov sú kľúčové spolupráce medzi mestom a dedinou, medzi urbánnym a vidieckym prostredím, pričom obe prinášajú svoje silné stránky a kvality. Predpokladom pre tento typ spolupráce je však schopnosť upustiť od vzájomnej konfrontácie, snahy vyrovnávať rozdiely vedúce k strate jedinečnosti, výhradného postavenia a identity oboch strán. Cieľom oboch by malo byť dosiahnutie rovnocenných životných podmienok a rovnováhy, ktorá zaručí vysokú kvalitu života tak v meste ako aj na dedine. To si vyžaduje harmonizáciu princípov integrovaného rozvoja vidieka a integrovaného rozvoja miest pri rešpektovaní vzájomných väzieb a závislostí.

3.2. Medzisektorová spolupráca a partnerstvá

Vyvážené postavenie jednotlivých sektorov je v spoločnosti predpokladom jej správneho fungovania. Nestačí však, ak tri sektory vedľa seba iba existujú a vzájomne si neškodia. Potrebnejšie je ich aktívne spolupôsobenie, vzájomná interakcia a spolupráca všade tam, kde je to prospešné. Medzisektorovej spolupráci sme sa v našich podmienkach tiež museli postupne učiť a privykať si na ňu. Budovanie dôvery medzi zástupcami jednotlivých sektorov bolo a je nevyhnutnou podmienkou spolupráce.

Každý sektor plní v spoločnosti inú úlohu a pre spoluprácu je dôležité, aby si jednotliví aktéri uvedomovali možnosti a bariéry, ktoré pri svojom pôsobení jednotlivé sektory majú. Úlohou štátu je predovšetkým určovať pravidlá a vytvárať politiky. Jeho orgány môžu a majú robiť to, čo im zákon prikazuje. Samosprávná úroveň má trochu voľnejšie

---

Tradície v Jablonove

ruky a môže vyvíjať viac iniciatívy, a teda robiť všetko, čo jej zákon vyslovene nezakazuje. Trh reprezentovaný komerčnými spoločnosťami a podnikmi je zameraný na tvorbu zisku. Občianska spoločnosť by mala v ideálnom prípade vyvažovať pôsobenie spomínaných dvoch sektorov a všetky tri by mali koexistovať vo vzájomnej symbióze. V ideálnom prípade by mali vytvárať partnerstvo a to je medzisektorová spolupráca.

Tento zložitý obrazec má samozrejme viacero úrovní a nás zaujíma hlavne tá najnižšia, miestna. Zvláštnu pozornosť venujeme medzisektorovej spolupráci a partnerstvám vo vidieckom prostredí, ktoré sa aj v tomto prípade správa odlišne ako prostredie mestské.

Pre Karpatskú nadáciu je spolupráca pri naplňaní svojho poslania s partnermi a podporovateľmi z rôznych sektorov a krajín úplne prirodzenou cestou. Tieto princípy nadácia prenáša do všetkých svojich programov a usiluje sa podobné rámce a modely odovzdávať aj svojim klientom, organizáciám a jednotlivcom, ktorým pomáha. Aby boli vzťahy všestranne prínosné a transparentné, snaží sa pri ich budovaní rozvíjať a dodržiavať tzv. princípy partnerstva – súbor jasných, jednoduchých a verejne

prístupných pravidiel, ktoré každý budúci partner môže vopred preskúmať a posúdiť ich akceptovateľnosť. Medzi základné princípy patrí napríklad princíp autonómie, ktorý hovorí, že partneri si musia zachovať vzájomnú nezávislosť tak, aby každý z nich do spoločného programu prispieval tým, čo vie najlepšie. Princíp otvorenosti je zameraný na komunikáciu a presadzuje jej otvorenú formu, zvlášť v prípade problémov, chýb, prekvapení či nedorozumení, ktoré sa počas spolupráce zákonite objavajú a bez priamej komunikácie ich nie je možné riešiť. Princíp dlhodobosti vzťahu je postavený na tom, že partneri vstupujú do spolupráce s víziou budovania vzťahu s dlhodobým horizontom a s vedomím, že do toho musia investovať. Dôležitých princípov je samozrejme oveľa viac a pokrývajú všetky oblasti vzájomnej spolupráce a partnerstva.

Grantové, vzdelávacie a sieťovacie programy nadácie sú nastavené tak, aby bola medzisektorová spolupráca jednou z podmienok udelenia grantu, či poskytnutia inej formy pomoci. Toto „nanucovanie“ spolupráce medzi jednotlivými sektormi na miestnej úrovni nie je v tomto prípade samoúčelné. Doterajšie domáce aj zahraničné skúsenosti ukazujú, že takáto spolupráca je žiaduca a priam nevyhnutná pre úspešnú realizáciu miestnych rozvojových programov, či riešenia lokálnych výziev a tiež pre všeobecnú akceptáciu navrhnutých riešení či postupov. Miestni aktéri, ktorí zastupujú jednotlivé sektory majú rôzne možnosti pri vstupovaní do lokálnych iniciatív, projektov a programov. Každý z nich prichádza s iným zázemím, inými funkciami, možnosťami a ani jeden z nich nie je zastupiteľný. V ideálnom prípade sa vhodne dopĺňajú a vytvárajú dobre fungujúci systém

a dobré prostredie pre kreatívnu miestnu rozvojovú prácu.

Keby sme mali namodelovať ideálny stav a každý zo sektorov na miestnej úrovni by dôsledne plnil svoje funkcie, vytvorila by sa správna atmosféra spolupráce v prospech celku a všetkých v ňom. Samospráva by v takomto prípade vytvárala rámce miestneho pôsobenia a usilovala o to, aby boli miestne stratégie správne nastavené a súčasne by pracovala s verejnosťou a získavala si ju na svoju stranu. Miestne firmy by sa v rámci nastavených rámcov venovali svojmu podnikaniu, usilovali o čo najlepšie výsledky a zisky a vytvárali by pracovné príležitosti. Ideálny stav predpokladá spoločensky zodpovedných podnikateľov, ktorým záleží na životnom prostredí, komunite a vlastných zamestnancoch. Aktívni občania združení v miestnych spolkoch by sa venovali rôznym témam, na ktoré nemá samospráva ani podnikateľských sektorov priestor a ktoré sú pre miestny rozvoj podstatné. Takýto stav predpokladá dobre nastavené rámce fungovania pre všetky tri sektory na miestnej úrovni, ich dôsledné dodržiavanie pravidiel a plnenie funkcií a ochotu prispievať k budovaniu spoločnosti spoluprácou s ostatnými. Tento stav pochopiteľne prináša prospech celku a všetkým jeho stavebným prvkom, a to je ich hlavnou motiváciou vkladať sa do procesu aktívne.

V našich podmienkach je ešte čo doháňať, aby sme sa ideálnemu stavu priblížili. Dôležité je však usilovať o miestnu symbiózu a napomáhať miestnej spolupráci v prospech komún. Existuje viacero obcí, miest a regiónov, kde sa miestnej spolupráci darí a prispieva to k dynamickejšiemu a úspešnejšiemu

miestnemu rozvoju. Karpatská nadácia vyhľadáva príklady dobrej praxe a úspechy komúnit vyzdvihuje a informuje o nich. Mnohé z nich majú potenciál poslúžiť ako príklad iným doma či v zahraničí.

Tvorivé aktivity v Ekocentre SOSNA
pre veľkých i malých

Účastníci podujatia BOCCIA Duel MAX si zmerali sily v paralympijskom športe Boccia s reprezentantmi združenia ZOM Prešov

---

4. Prípadové štúdie zo Slovenska

4.1. Bardejovská trojnožka

Prechádzka po Bardejove je výkladnou skriňou spolupráce neziskového sektora, samosprávy a podnikateľov.

Na mape východného Slovenska nájdeme niekoľko krásnych, historicky aj kultúrne bohatých miest či mestečiek. Rozlohou alebo počtom obyvateľov diery do sveta neurobia, ale svojou atmosférou vyrážajú dych. Niekedy má človek chuť len tak sa prejsť po ich uličkách a na malú chvíľu sa v nich stratiť.

Jedným z takýchto príkladov je aj Bardejov. Skvost polohou síce severný, ale svojím espiritom vôbec nie chladný. Patrí k nemnohým slovenským mestám, ktoré si síce zachovali obrovský podiel zo svojho niekdajšieho vzhľadu a historického bohatstva, ale zároveň je moderné, sviežo pôsobiace, čisté a upravené. Za týmto súladom starého s novým, ktorý v Bardejove upúta na prvý pohľad, je symbióza, ktorá nebije do očí, ale dáva o sebe tušiť. Tvorí ju komunita ľudí, ktorá háji farby rôznych profesií a záujmov, ale zároveň sa dokáže spojiť a spoločne pomáhať Bardejovu. Dokopy sa dala hlavne vďaka Komunitnej nadácii Bardejov, ktorá na východnom Slovensku ukázala priam učebnicový príklad toho, ako má spolupracovať neziskový sektor, samospráva a podnikatelia.

NADÁCIA, KTORÁ SPÁJA LUDÍ

Komunitnú nadáciu Bardejov vedie Jozef Jarina, človek s iskrou v oku a srdcom patriot. Vďaka spoločnému úsiliu všetkých členov nadácie sa im podarilo získať pre ňu pevné miesto v živote mesta a v projektoch usilujúcich o jeho skrášlenie. Počas niekoľkých rokov vybudovali organizáciu, ktorá pripravila vynikajúce podhubie a prostredie na pôsobenie ďalších neziskoviek v Bardejove.

„Poslaním komunitných nadácií je predovšetkým mobilizácia všetkých ľudských, materiálnych aj finančných zdrojov a schopnosť spoločne a efektívne ich

---

Vyústením medzinárodného projektu Od aktívneho občianstva k EuroObčianstvu bola konkrétna medzisektorová spolupráca, ako napríklad zriadenie autobusovej linky Bardejov – Krynica (PL)

Benefičný tenisový turnaj a benefičný večer Komunitnej nadácie Bardejov

slovenské samosprávy v Kongrese miestnych a regionálnych samospráv pri Rade Európy v Štrasburgu. Bol členom tímu zriadeného Delegáciou Európskej komisie v SR, ktorého poslaním bolo realizovať informačnú kampaň zameranú na prípravu obyvateľov SR na vstup do EÚ. Pôsobil ako expert Únie miest SR. Vždy však zostal verný predovšetkým svojmu kraju, poznatky a skúsenosti, ktoré nadobudol chce využívať v prospech regiónu.

Zlepšiť život Bardejovčanov sa komunitná nadácia pod jeho vedením snaží už dvanásť rokov. Kým sa však začali dostávať výsledky, bolo potrebné prekonať istú nedôveru vo vzťahu k samospráve či štátnym úradom, ktoré nie vždy správne chápali význam treťosektorových aktivít.

PREKONÁVANIE MENTÁLNYCH BARIÉR

„Podceňovali nás a podozrievali, že od nich chceme iba ťahať peniaze. Prekonanie tejto mentálnej bariéry bolo jednoznačne prvou podmienkou k tomu, aby mohla byť práca neziskoviek na území mesta úspešná, efektívna a aby bolo možné dosiahnuť vytýčené ciele. Neostávalo nám iné, iba ich presvedčiť výsledkami. Dokázať, že v mnohých aktivitách a projektoch vieme byť pre mesto veľmi prospešní,“ vracia sa Jozef Jarina k začiatkom fungovania bardejovskej komunitnej nadácie.

využívať tak, aby priniesli prospech ľuďom žijúcim v danom meste či regióne. Ide teda o komunitnú spoluprácu miestnej samosprávy, podnikateľov a neziskových organizácií v prospech mesta,“ vysvetľuje Jozef Jarina.

Neustále pritom zdôrazňuje význam slov spolu, spolupráca, spoločne. Ako však dodáva, prepracovať sa k modelu, kde budú všetci ťahať za jeden povraz, trvá naozaj dlho.

Výhodou Jozefa Jarinu pri aktivitách vedúcich k spájaniu ľudí a nápadov je nesporne aj jeho dvanásťročná prax v miestnej samospráve. Pôsobil ako prednosta obecného úradu a aj ako starosta v Raslaviciach. Zastupoval

Ako ďalej vraví, niekoľko rokov trvalo, kým sa im podarilo mesto presvedčiť o svojej užitočnosti. V súčasnosti je však už komunikácia s miestnou radnicou bezproblémová. Minimálne dvakrát ročne sa na podnet Komunitnej nadácie Bardejov stretávajú

miestne neziskovky s vedením mesta a dokážu sa dohodnúť na spôsobe riešenia problémov, ktorými sa dlhý čas nikto nezaoberal. Jozef Jarina tvrdí, že tretí sektor v tomto meste sa dostal do postavenia rovnocenného spolupracovníka samosprávy.

„Naša skúsenosť vraví, že vo vzťahu k miestnej samospráve musíme vystupovať ako jej partner, nie ako menejcenný hráč. Veľakrát od samosprávy nepožadujeme finančné prostriedky, no najmä správne informácie v správnom čase. Vzájomná informovanosť môže obom stranám ušetriť mnoho času aj energie a neraz i peňazí. Na našich stretnutiach často hovoríme napríklad aj o tom ako zrekonštruovať objekty či priestory v meste, ktoré boli nevyužitú, akým spôsobom im vdýchnuť nový život,“ hovorí šéf komunitnej nadácie.

ROVNOCENNÝ PARTNER MESTA

Komunitná nadácia Bardejov sa tak postupne stala rovnocenným hráčom pri

napĺňaní verejnoprospešných cieľov v meste. Po prekonaní prvotných rozpakov si trúfa aj na spoluprácu na vyššej úrovni a ponúka radnici participáciu na mnohých jej aktivitách. Dokonca mestu navrhla, aby so zástupcami tretieho sektora rátať aj pri kreovaní komisií pri mestskom zastupiteľstve. Takisto sa snaží spolupracovať pri tvorbe strategických dokumentov a plánov mesta.

Jedným z nich bol Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja, ktorý sa stal kľúčovým momentom v ďalšom vývoji bardejovskej komunitnej spolupráce. Na tvorbe plánu museli participovať všetky tri sektory spoločnosti – verejný, podnikateľský a aj neziskové organizácie. Bola to kľúčová podmienka, ktorú mali splniť všetky mestá v rámci Európskej únie. Tak sa Bardejovčanom podarilo vytvoriť naozaj hodnotný a plnokrvný plán rozvoja mesta.

Mladí do 30 rokov sa môžu zapojiť do programu Mladých filantropov, kde si manažujú vlastný grantový program

Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja pre mesto Bardejov pozostáva z tridsiatich rôznych projektov. Akákoľvek organizácia sa mohla uchádzať o niektorý z nich a stať sa jeho vykonávateľom a garantom. Komunitná nadácia Bardejov sa začala venovať projektu Čistý Bardejov, ktorý je zameraný na mobilizáciu obyvateľov mesta k udržiavaniu čistého a pekného prostredia.

„Sme radi, že sme prevzali záštitu práve nad týmto programom, keďže ponúka veľa práce aj viditeľné výsledky. Bardejov je krásne mesto, ktoré si želá krásnym zostať a na to potrebuje starostlivú ruku niekoho, kto ho má rád. Ulice mesta sú kanceláriou prvého kontaktu pre každého návštevníka, oslovujú ho, pozývajú ho ďalej. A nemenej dôležití sú samotní občania, ktorí chcú žiť v čistom meste,“ konštatuje Jozef Jarina.

ČISTÝ BARDEJOV

Program Čistý Bardejov sa realizuje každoročne, už od roku 2005. Jeho úlohou je viesť ľudí k aktívnejšiemu prístupu k životnému prostrediu a k skrášľovaniu okolia. Pozostáva z dvoch úrovní – motivačnej a reštrikčnej.

Mladí filantropi získali do prenájmu komunitnú záhradu, v ktorej realizujú svoje nápady

Motivačná časť je súťažná. Nadácia každoročne vyhlasuje súťaž o najkrajšie okolie pri rodinnom dome, pri bytovom dome a pri sídle organizácie. V každej z kategórií sú ocenení traja účastníci. V praxi to funguje tak, že sa územie mesta najskôr rozdelí na štyri alebo päť sektorov. Pre každý sektor je vytvorená komisia, pričom každý člen komisie musí osobne prejsť celý sektor a vybrať objekty, ktoré považuje za najlepšie. V komisiách pôsobia poslanci mestského zastupiteľstva, správnej rady nadácie, neziskových organizácií, sponzorov aj dobrovoľníkov. Každý člen každej komisie prináša do nadácie tip na víťazov. Samotné vyhlásenie ocenených má slávnostný charakter - odohráva sa na námestí alebo v miestnom amfiteátri Bardejova za účasti primátora mesta. Víťazi dostávajú finančné aj materiálne ocenenia a špeciálne tabuľky s logom projektu Čistý Bardejov. Tie si môžu umiestniť na priečelie domu či iné viditeľné miesto.

Reštrikčná časť projektu Čistý Bardejov je zameraná na odhaľovanie najväčších „hyzdičov“ mesta. Nadácia vyzýva obyvateľov, aby zámerne ukazovali na škaredé, či zanedbané budovy prípadne verejné priestranstvá.

„Ludia sa zapájajú radi. Buď posielajú vlastné fotky, alebo prídu osobne povedať, čo je podľa nich nepekne, čo mesto špatí,“ vysvetľuje Jozef Jarina.

Nadácia vytvára fotogalériu nedostatkov, ktorá je zverejnená nielen na jej webstránke, ale je aj medializovaná v lokálnych novinách a miestnej televízii. A aby si akcia získala ešte väčšiu popularitu, do hodnotenia zapájajú študentov stredných škôl v meste. Práve tí hlasovaním

rozhodnú o tom, kto získa anticenu – Bodliak mesta.

Majiteľa najškaredšieho objektu nadácia písomne požiada, aby vykonal nápravu. Súkromní vlastníci si toto ocenenie zväčša nepreberú. Bodliak sa už ale napriek tomu dvakrát podarilo odovzdať, za najväčšieho „hyzdiča“ mesta totiž študenti zvolili radnicu. V oboch prípadoch cenu prebral primátor mesta osobne a vzápätí prisľúbil nápravu.

„Jasne sa ukazuje, že projekt má význam, je možné vidieť konkrétne výsledky, ubúda tiež neporiadnikov,“ dopĺňa Jarina.

Partnermi komunitnej nadácie v tomto projekte sú spolu so samosprávou aj miestni podnikatelia. *„Mená podnikateľov alebo firiem, prípadne ich logá uvádzame na našich projektových plagátoch, čím im zabezpečíme pozitívne zviditeľnenie. Je to obojstranne výhodná spolupráca,“* vraví šéf nadácie.

Zapája sa aj lokálna televízia, v ktorej sa konajú debaty o životnom prostredí v meste. Pozývajú tam predstaviteľov rôznych inštitúcií. Obyvatelia môžu v priamom prenose telefonovať do štúdia, pýtať sa, vyjadrovať svoje názory, neraz aj veľmi kritické.

Čerešničkou na torte v rámci spolupráce komunitnej nadácie, mesta a podnikateľov bola kauza fontány. Asi pred siedmimi rokmi sa nadácia v rámci programu Čistý Bardejov pokúsila zistiť, koľko bolo v minulosti v meste fontán. Našlo sa ich šestnásť, funkčná však bola iba jedna jediná. Nadácia sa preto rozhodla ponúknuť mestu spoluprácu pri ich obnove. Stala sa prostredníkom medzi mestom a podnikateľmi. Hľadala medzi nimi takých, ktorí by boli ochotní financovať náklady na prevádzku. V súčasnosti sú pri nich nainštalované informačné tabule, na ktorých je uvedené, ktorá firma ich prevádzku sponzoruje.

↑↑ Multikultúrny plenér umelcov miest Pentapolitany

↑ Debata o demokracii na Slovensku

Projekty Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja Komunitnú nadáciu Bardejov a mesto zblížili. Heslo „Skutočne spoločne“ v tomto konkrétnom prípade naozaj našlo svoje uplatnenie. A aby bola spolupráca ešte užšia, pozýva nadácia predstaviteľov mesta na mnohé zo svojich aktivít. Práve takéto neformálne stretnutia a debaty sú miestom, kde sa búrajú bariéry. Je to príležitosť lepšie sa spoznať a viac sa k sebe priblížiť.

NETWORKING, KTORÝ POMÁHA VŠETKÝM

Na svoj vlastný život a na vykonávanie verejnoprospešných aktivít si Komunitná nadácia Bardejov zabezpečuje prostriedky z viacerých zdrojov. Okrem sponzorských darov a drobných zárobkov na verejných akciách sú veľmi dôležité aj benefičné aktivity. Za zmienku stojí napríklad večer, na ktorom sa koná dražba obrazov lokálnych umelcov alebo žiakov umeleckých škôl. Ďalším je benefičný tenisový turnaj. Príjem do pokladne komunitnej nadácie tu pochádza zo štartovného.

Komunitná nadácia sa zapája aj do ďalších aktivít v prospech obyvateľov, v prospech celej komunity. Dôkazom bola aj príprava vianočných trhov v ostatných dvoch rokoch. Dovtedy sa vianočné trhy v meste neorganizovali, ale keďže ich mali všetky mestá

Projekt Mladých filantropov je postavený na myšlienke programu Youth Bank. Mladých učia, ako si manažovať vlastné projekty

či mestečká v kraji, aj Bardejovčania po nich túžili. Komunitná nadácia sa preto rozhodla, že ich usporiada.

„Na našom spoločnom stretnutí sme ponúkli mestu, že my tie trhy zorganizujeme,“ hovorí Jozef Jarina.

A naozaj sa tak stalo. Bardejovčania sa mohli v predvianočnom aj vianočnom čase tešiť nielen z vysvieteného stromčeka, ale aj z bohato zásobených stánkov a z programu plného zaujímavých vystúpení.

Komunitná nadácia pomáha aj ostatným neziskovým združeniam naplňovať ich ciele. Príkladom takejto spolupráce v Bardejove je program Mladí filantropi, postavený na myšlienke a koncepcii programu Youth Bank. Jeho prioritou je rozvíjať dobrovoľníctvo a dobročinnosť medzi mladými ľuďmi, viesť ich k aktívnemu zapájaniu sa do rôznych aktivít, podporiť talent a zaujímavé nápady. Pomocou grantového systému môžu mladí ľudia do tridsať rokov získať prostriedky na verejnoprospešnú činnosť.

„Mladých dobrovoľníkov tiež motivujeme, aby sa učili všetkým zručnostiam, ktoré v treťom sektore potrebujú. Školíme ich, aby dokázali sami manažovať vlastné projekty,“ vysvetľuje Jarina.

Medzi takéto programy patrilo napríklad čistenie brehov rieky Topľa. Výnimočnou akciou bolo aj otvorenie cyklosezóny, na ktorú prišlo vyše stotridsať ľudí v retro kostýmoch na starých mestských bicykloch. Prešli sa po uličkách mesta a konečnú mali v Bardejovských Kúpeľoch, kde si vychutnali spoločný piknik. Ďalším podujatím Mladých filantropov bol drevársky workshop, ktorý organizovali mladí umelci pre svojich rovesníkov.

Komunitná nadácia spolupracuje aj s občianskym združením Different. Pomohla mu získať do desaťročného bezplatného prenájmu Hrubú baštu. Tá je prístupná verejnosti a Bardejovčania si ju obľúbili ako miesto kultúrneho a spoločenského vyžitia. Tieto dve neziskovky spolupracujú aj na iných akciách v meste, napríklad na tradičnom Bardejovskom jarmoku.

Posledným výsledkom multisektorovej spolupráce bol medzinárodný projekt Od aktívneho občianstva k euroobčianstvu, ktorého cieľom bolo priblížiť Európu občanom Bardejova. Program prebiehal v siedmich partnerských mestách v Českej republike, Poľsku, Rumunsku, Taliansku, Lotyšsku, Slovinsku a Nemecku. Jeho cieľom bolo vzájomné spoznávanie obyvateľov týchto miest, organizovali sa rôzne workshopy, či kultúrne vystúpenia.

Jedným z partnerov bolo aj poľské mesto Krynica, vzdialené od Bardejova len tridsať kilometrov. Problémom bolo, že medzi oboma mestami neexistuje žiadne priame spojenie. Členovia nadácie oslovili

---

Samospráva prijala ponuku nadácie zorganizovať vianočné trhy, na ktorých sa programovo podieľali bardejovské neziskovky

samosprávy oboch miest s nápadom, aby zriadili pokusné autobusové spojenie medzi mestami. Na následnú výzvu zareagoval jeden podnikateľský subjekt a akcia sa stretla s úspechom: v priebehu dvoch mesiacov sa takto previezlo takmer štyristo turistov. Autobus pritom premával iba počas víkendov.

Nič nie je nemožné, keď sa chce. O pravdivosti tohto hesla by mohli členovia Komunitnej nadácie Bardejov veľa rozprávať. Ich neúnavná činnosť sa v priebehu posledných rokov pozitívne odrazila na kvalite života v meste.

„Náš želaný cieľ je podieľať sa na dlhodobých zámeroch a aktivitách, ktoré majú priamy vplyv na zlepšovanie života v meste, či už je to životné prostredie, podnikateľské prostredie, kultúrny alebo komunitný život,“ dodáva Jozef Jarina.

A to sa im v spolupráci so samosprávou a podnikateľmi aj skutočne darí naplňať.

4.2. Jablonovský recept pre vidiek

Slovenský vidiek získava novú krv. Nadšencov, ktorí ho obnovujú, skrášľujú a zušľachtujú. Jedným z nich je Občianske združenie Kras.

Občianske združenie pôsobí na Gemeri už viac ako osem rokov. Spája verejný sektor so súkromným a od roku 2010 má štatút miestnej akčnej skupiny. Pôsobí na území Národného parku Slovenský kras. V združení je zoskupených devätnásť obcí rožňavského okresu, pätnásť podnikateľských subjektov a dvadsaťosem občianskych organizácií. Je za ním už približne šesť desiatok úspešných projektov.

Územie, na ktorom Občianske združenie Kras(ďalej OZ Kras) rozvíja svoje aktivity, susedí s prihraničným regiónom Maďarska, s Národným parkom Aggtelek. Kraj disponuje množstvom prírodných i kultúrnych hodnôt, vďaka ktorým patrí v súčasnosti medzi vyhľadávané oblasti na Slovensku. K najzaujímavejším lákadlám patria sprístupnené jaskyne Slovenského krasu – Gombasecká jaskyňa, jaskyňa Domica či Ochtinská aragonitová jaskyňa. Tie sú spolu s ďalšími jaskyňami Slovenského krasu zapísané v zozname Svetového prírodného dedičstva UNESCO.

V Jablonove Vás privítajú chlebom upečeným tradičným spôsobom

„Oblasť má veľký potenciál. Ukrýva v sebe množstvo objektov a prírodných úkazov, ktoré sa dajú premeniť na turisticky lákavé miesta, čím sa môže zvýšiť záujem o pešiu turistiku a cykloturistiku. Ďalšou výhodou je blízkosť hranice tohto územia s Maďarskou republikou, čo znamená možnosť využitia cezhraničnej spolupráce. Poľnohospodárstvo a s ním súvisiace činnosti zasa ponúkajú priestor pre rozvoj agroturistiky,“ hovorí manažérka združenia Silvia Pápaiová. Strategickým cieľom miestnej akčnej skupiny je teda posilniť atraktivnosť územia Národného parku Slovenský kras, a tým zvýšiť zamestnanosť aj kúpyschopnosť domáceho obyvateľstva a celkovú úroveň ich života. Kvôli tomu sa zapája do rôznych rozvojových projektov.

AKČNÁ SKUPINA

Jedným z najdôležitejších programov, ktorý pomohol naštartovať ostatné aktivity, bol Program rozvoja vidieka, ktorý zastrešuje Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. V jeho rámci fungujú štyri základné osi, pričom tá štvrtá s názvom LEADER (LiaisonEntreActions de Développement de leÉconomieRurale) sa usiluje zlepšiť kvalitu života na vidieku a ekonomické príležitosti a sociálne podmienky vidieckeho obyvateľstva. Podporuje ľudí, aby spolupracovali a prekonávali problémy, ktorým čelia. Nabáda ich, aby vyhľadávali nové spôsoby ako sa stať konkurencieschopnými a nachádzali skrytý potenciál svojej oblasti, ktorý sa dá dlhodobou zžiťkovať.

Po vypracovaní integrovanej stratégie rozvoja územia získalo združenie štatút miestnej akčnej skupiny a ministerstvo mu pridelo aj finančnú podporu vo výške viac ako dva milióny eur. Vďaka tomuto balíku peňazí začalo OZ Kras vyhlasovať výzvy na projekty rozvoja a obnovu obcí na území Slovenského krasu a jeho okolia.

Na stavbu kolotoča použili najmä prírodné materiály

Silvia Pápaiová zdôrazňuje, že projekty miestnej akčnej skupiny fungujú na princípe verejno-súkromného partnerstva, pretože v ňom spolupracujú obce, teda samosprávy, s podnikateľmi a neziskovými organizáciami. „Každý tu má svoje miesto a môže sa pokúsiť realizovať to najlepšie zo svojich vízií,“ vysvetľuje.

DÓRAZ NA TURIZMUS

Pre tunajších podnikateľov sa napríklad otvorila cesta pre rozvoj vidieckeho cestovného ruchu. Ide predovšetkým o výstavbu ubytovacích zariadení na súkromí s kapacitou do desať osôb. Program LEADER ponúkol šancu aj poľnohospodárom nájsť pre objekty, ktoré už roky neslúžili pôvodnému účelu a chátrali, nové využitie. Staré sýpky, sklady, kravíny, pivnice sa tak mohli premeniť napríklad na remeselnícku dielňu, či penzión. Možnosť realizácie priniesol program aj občianskym združeniam. Tie podávali projekty zamerané na marketing vidieckeho cestovného ruchu a mnohé z nich aj realizovali. Výsledkom takýchto aktivít je

napríklad kniha *Na prahu Gemera*, ktorá spracúva príbehy zo štyroch gemerských obcí. Každý z príbehov je originálny, vychádza z reálií obce a z povestí či legiend, ktoré sa s ňou spájajú. Kniha ponúka nielen zaujímavý pohľad na danú obec, sú v nej aj užitočné informácie o dedine, o tom, prečo sa oplatí ju navštíviť, aké atrakcie a služby ponúka.

„Je to zážitkový, ale aj praktický sprievodca pre našich návštevníkov, vďaka ktorému spoznajú našu kultúru, históriu. Navyše aj príjemné čítanie,“ hovorí Silvia Pápaiová.

Podobný projekt sa volá *Po stopách príbehov*. Je realizovaný s finančnou podporou Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka. Koncom októbra 2014 si

v Jablonove nad Turňou prevzali starostovia devätnástich obcí rožňavského regiónu devätnásť drevených sôch, ktoré predstavujú postavy a scény z historických príbehov a povestí viazaných na územie jednotlivých obcí. Sochy, ktorých tvorcami je sedem východoslovenských sochárov, osadia priamo v dedinách, kde budú atrakciou pre turistov.

V každej dedine dostanú návštevníci od vyškolených miestnych amatérskych sprievodcov zaujímavý výklad o príbehu, ktorý drevená socha stvárňuje. Začiatkom roka 2015 uzrie svetlo sveta aj kniha *Krajina príbehov: Slovenský kras*. Tá zahŕňa poviedky, ktoré sa viažu ku konkrétnemu historickému objektu či prírodnému útvaru v spomínaných devätnástich obciach a ich okolí. V publikácii záujemca nájde aj praktické informácie, ktoré pomôžu pri ubytovaní či využívaní rôznych miestnych turistických služieb.

CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA

Skupina Kras sa venuje aj cezhraničnej spolupráci. Napríklad projektu *Rozprávkové kráľovstvo slimáčika Kraska*. Jej partnerom bola v tomto prípade akčná skupina Moravský Kras. Projekt je určený deťom a ich rodičom. V jeho rámci vznikli dve knihy rozprávok, kde sú pútavou formou spracované legendy a povesti daných regiónov. Slovenská kniha *Dobrodružstvá slimáčika Kraska* vyšla v náklade 2 500 kusov. Obdobná publikácia vyšla aj v češtine.

„Keď si ju vaše dieťa prečíta, prežije dobrodružstvo so slimáčikom Kraskom na miestach, kde sa tie príbehy odohrali.“

↖ Prehliadka centra je pre návštevníkov ozajstným zážitkom

← Oblasť je známa vínnymi pivničkami a výrobou vína, ktoré inde nenájdete

A buďte si istí, že bude chcieť, aby ste ho na tie miesta osobne zobrali," vysvetľuje Silvia Pápaiová zmysel tejto aktivity.

Rozprávkové kráľovstvo ponúka rodinám s deťmi aktívny program pre spoznávanie oboch krasových území. V každom regióne sú k dispozícii Rozprávkové kancelárie. V nich môžu deti získať Cestovný pas, do ktorého potom zbierajú pečiatky z jednotlivých lokalít, ktoré spolu s rodičmi navštívia. Pas si môžu stiahnuť aj z internetu. Všetky dôležité informácie o Rozprávkovom kráľovstve slimáčika Kraska možno získať na webovej stránke www.krasko.info.

Ďalší z nadnárodných projektov nesie názov *Kras – naše spoločné dedičstvo*. Propaguje menej známe kultúrne dedičstvo oboch krasových oblastí.

Inovatívnym prvkom je spoločný marketingový plán obnovy kultúrneho dedičstva. Výstupmi projektu sú nielen filmový sprievodca, webová prezentácia, či informačný leták, ale aj spoločné festivaly a odborné semináre o archeologických a historických pamiatkach a taktiež o regionálnej gastronómii. Hlavným cieľom projektu je nielen oživiť vidiecky cestovný ruch, ale aj prehĺbiť spolupatričnosť miestnych obyvateľov. Práve oni totiž dávajú regiónu tvár a na nich záleží, aký dojem si z tohto kraja odnesú návštevníci.

Najpôsobivejším produktom projektu je šesťdielny cyklus filmov o Slovenskom aj o Moravskom krase. Ide o dokumenty, ktoré sú pokladnicou histórie, remesiel, gastronómie, prírody, zvykov a tradícií. Aj vďaka týmto filmom sa obce v týchto oblastiach dostávajú do širšieho povedomia verejnosti.

„V každej dedine sú skryté nielen prírodné alebo kultúrne hodnoty, ale aj ľudské. Práve vďaka výrobe týchto filmov sme spoznali veľa

výnimočných ľudí, o ktorých sme doteraz nevedeli," hovorí manažérka združenia.

Každý z príbehov má svojho hrdinu a originálnu atmosféru. Ponúka pohľad do samého srdca tunajších obyvateľov, ktorí sa na nič nehrajú a zostávajú samými sebou aj pred kamerou. Spomeňme povedzme film o páňovi Ignácovi, vinárovi, ktorého filmári navštevovali počas celého roka, aby zachytili autentický život na vidieku. Ďalší zaujímavý diel je zasa o výrobe pastierskych palíc, kravských zvoncov a o košíkarstve. Tieto remeselné zručnosti prechádzajú v rodinách z generácie na generáciu.

„Keď si niekto pozrie ten film, možno zatúži obuť si turistické topánky. Možno vyhľadá toho pána na Silickej planine a bude chcieť získať takúto palicu priamo od neho. A práve to od tých filmov očakávame – že motivujú ľudí, aby sa k nám prišli pozrieť osobne," približuje Silvia Pápaiová. Filmy si záujemca môže pozrieť na webových stránkach oboch zúčastnených organizácií, dostupné sú aj na DVD nosičoch.

Zájemcovia si môžu v sušičkách ovocia dať vysušiť svoju vlastnú úrodu

Bohatá ponuka akcií v centre ponúka možnosť zakúpiť si hand made výrobky miestnych obyvateľov

podporiť myšlienku uchovania tradičných hodnôt v domácom prostredí. Pani Anna ale čoskoro pochopila, že to nie je cesta pre ňu.

„Najprv som si myslela, že budem pomáhať manželovi vo vinohradníctve, ale zistila som, že to nie je moja parketa. Manžel nech si robí svoje, aj ja si budem robiť svoje,“ vysvetľuje.

Manželovi, samozrejme, aj naďalej pomáha, ale jej svetom sa stali džemy a nátierky. Všetko ovocie a zelenina, ktoré pri výrobe svojich produktov spotrebuje, pochádza z rodinných záhrad. Svoje výrobky tak môže hrdlo prezentovať ako BIO. Pani Anna spracúva všetko – od bežného ovocia, ako sú jahody, maliny, čerešne, višne, červené a čierne ríbezle, modré a biele hrozno, cez netradičné, ako napríklad mišpuľa či dula, až po zeleninu, ako je rebarbora, paradajka, paprika, tekvica hokkaido a ďalšie. Vyrába z nich džemy, lekvár, ale aj čatní či nátierky. Nepridáva pritom do nich žiadne príchute ani arómy, zachovávajú si tak ozajstnú, originálnu chuť z domácej záhradky. Výnimku tvoria iba šťavy z kúpených pomarančov a citrónov, ktoré mieša do džemu z tekvice hokkaido. Pani Anička robí džemy dokonca aj z liečivých rastlín, napríklad zo šípkov, z bazy čiernej alebo z jarabiny.

DŽEM OD ANIČKY

Pri sledovaní jedného z dokumentov priam cítiť vôňu čerstvo uvareného džemu. Je o pani Aničke z Jablonova nad Turňou. Tá síce o sebe tvrdí, že je obyčajná žena, gazdiná. Každý, kto si pozrie film alebo sa s ňou osobne stretne, zistí, že obyčajnou rozhodne nie je. *„Dlhé roky som džem varila iba v malom, iba pre svoju rodinu. Ale odkedy som na dôchodku, všetko je inak,“* hovorí pani Anna. Obaja s manželom sú poľnohospodári, majú tri záhrady a vinicu, na ktorých je práca neúrekom. Príroda si žiada svoje v každom ročnom období a oni ju počúvajú citlivým srdcom hospodárov. Riadia sa lunárnym kalendárom a veria, že aj to má veľmi pozitívny vplyv na úrodu. Tá bola vždy veľká. Niekedy dokonca taká veľká, že všetko ani pri najlepšej vôli nevedeli zužitkovať.

Dopestované prebytky, ovocie a zeleninu, najprv rozdávali susedom, ale tí len často krútili hlavami, že im nosia prácu navyše. A tak zvažovali, ako naložiť s tým, čo nedokážu sami spotrebovať. Nakoniec im pomohla šťastná náhoda. Práve v čase, keď si intenzívne lámali hlavy nad tým, ako spracovať množstvo ovocia a zeleniny, začala ich dcéra pracovať na aktivitách pre rozvoj regiónu. Pani Anna s manželom dlho neváhali a rozhodli sa pridať. Najprv sa pustili do pestovania vína, čím chceli

SMELÉ PLÁNY

Aktivity Miestnej akčnej skupiny Kras neustále pribúdajú. Vízií je veľa a nadšenie pri pohľade do budúcnosti im nechýba. Títo ľudia milujú svoj rodný kraj a pomáhajú mu postaviť sa na pevné nohy a zároveň motivujú miestnych. Chcú naplniť vlastnú rozvojovú víziu, podľa ktorej sa do roku 2025 územie ich pôsobnosti stane miestom so stabilným podnikateľským zázemím, s jednotnou regionálnou značkou, s kvalitným životným prostredím, s peknými obcami využívajúcimi

svoj potenciál, s rozvinutou agroturistikou a novými komfortnými ubytovacími zariadeniami, reštauráciami a komplexnými službami.

„Chceme turistov nasmerovať k nám. Náš kraj je krásny, preto veríme, že jeho návštevnosť bude čoskoro väčšia,“ dodáva Silvia Pápaiová.

4.3. Sveržovský zázrak

Starosta Sveržova ukázal, ako sa dá v ekonomicky zaostalých oblastiach bojovať s regionálnymi hendikepmi.

Samospráva a tretí sektor majú k sebe veľmi blízko. Sú úzko spojené s lokálnym prostredím, čo ich prirodzene vedie k hľadaniu podpory zo strany miestnych ľudí. Ich predurčenosť ku kooperácii sa však v praxi stále neprejavuje v takej miere, ako by mohla. Jej iniciátormi sú väčšinou aktivisti z neziskových organizácií. Starosta obce Sveržov, Pavol Cefuch patrí k výnimkám. Už takmer 20 rokov je motorom spolupráce samosprávy, neziskoviek a miestnych podnikateľov. Hlavne vďaka tomu východoslovenská dedinka v chudobnom regióne bardejovského okresu prekvitá a je príkladom toho, že aj z mála sa dajú robiť zázraky.

Talentovaní Rómovia zo Sveržova počas Dňa Rómov

KEĎ STAROSTA KUCHTÍ

Pavol Celuch richtárči už šieste volebné obdobie. V čase uskutočnenia tohto rozhovoru varil predvianočnú kapustnicu. Na druhý deň sa deťom začínali prázdniny, ale v ten večer bola na programe každoročná slávnosť. V sále kultúrneho domu sa malo konať predvianočné posedenie, na ktorom deti vystúpia so svojím programom a po jeho skončení bude nasledovať podávanie starostovskej kapustnice, oblátok s medom a darčiekov pre deti. Posedenia sa pravidelne zúčastňujú žiaci materskej a základnej školy, rodičia, učitelia, miestni dobrovoľníci, zamestnanci obce a firiem podnikajúcich na jej území. Vlastne každý, kto má čas a chuť si posediť a trocha sa zabaviť. P. Celuch pred sviatkami vyvára pre dedinu už pomaly 20 rokov. Ako každý chlap, ktorý chytí varechu do ruky, nedokáže dvakrát ukuchtiť rovnako chutiace jedlo. „Vždy je iné. No deti mi stále hovoria: Naša mama varí dobrú polievku, ale vaša je výnimočná,“ usmieva sa starosta. Dodáva, že aj vďaka tejto malej slávnosti môže vidieť, ako rastú deti v obci. Z mládenčov a dievčat, ktorí prednedávnom ešte drali školské lavice, sú už rodičia. Mnohí z nich sú dobrovoľnými členmi hasičského zboru, pôsobia v miestnych neziskových organizáciách, alebo inak pomáhajú obci. Pri predvianočnom posedení spomínajú na to, čo zažili a často kujú plány, čo urobiť v Sveržove v ďalšom roku.

Podobné posedenie prebieha na jar. Kuchársku zásteru si vtedy obliekajú miestni podnikatelia. Druhý májový víkend pripravujú regionálne špeciality. Varia mačanku, držkovú polievku, kapustnicu, fazuľovicu, guláše, placky, pirohy, palacinky a iné pochútky. Deti predávajú lístky, za ktoré sa nakupuje jedlo. Celá tržba ostáva nerozdelená a v priebehu roka sa míňa pre potreby detí. Akcia má už značnú popularitu. Sveržov má 580 obyvateľov, no pohostiť sa príde v priebehu dňa viac ako tisíc ľudí.

↑↑ Do Komunitného centra prichádzajú deti aj z okolitých dedín

↑ Stretnutie starostu s účastníkmi projektu Skutočne spoločne z Ukrajiny

„Je fascinujúce, že napríklad človek, ktorý zamestnáva vo svojej firme 50 a viac ľudí, robí od vidím do nevidím, sa dokáže obetovať a v sobotu sa nezištne venuje iným,“ hovorí P. Celuch.

Takto komunitne si v Sveržove nažívajú už niekoľko rokov a miestnym ani nepríde na um, že dedina je vďaka tomu výnimočná. Priznáva to aj starosta. Vysvetľuje, že on sám nevníma, že v dedine nejako extra funguje ukážková medzisektorová spolupráca samosprávy, tretieho sektora a podnikateľov. Uvedomí si to, až keď počúva nejakého kolegu starostu, ktorý sa ho pýta, ako dokázali v obci takto spolupracovať. Viditeľných príkladov spoločného „vyhrnutia rukávov“ obyvateľov Sveržova je viac než dosť. Napríklad multifunkčné ihrisko, lezecká stena, či bývanie pre Rómov. Všetky tieto akcie okrem toho, že priniesli výsledky, pomáhali zblížovať obyvateľov obce. A táto súdržnosť je na spoločných akciách hmatateľná.

Keď sa teda starostu pýtajú, ako sa Sveržovčanom podarilo dokázať to čo dokázali, pokrčí plecami a povie väčšinou niečo, čo znie trochu ako fráza, no v prípade jeho obce to platí stopercentne: „Dlhodobou systematickou prácou, ktorej výsledky človek nemôže očakávať za jeden, ani štyri roky.“

VELA MUZIKY ZA MÁLO PEŇAZÍ

Tak ako v prípade spoločenských, aj pri verejnoprospešných akciách obce starosta pripomína, že peniaze nie sú to najdôležitejšie. Rozhodujúca je hlavne schopnosť mobilizovať vlastné zdroje a hľadať a využívať príležitosti, ktoré môžu pomôcť rozvoju regiónu. A vo všetkých týchto prípadoch využívať kooperáciu samosprávy, neziskového sektora, podnikateľských subjektov a samotných obyvateľov obce.

↑↑ Deti sa v Komunitnom centre učia rôznym zručnostiam

↑ Okrem multifunkčného ihriska či lezeckej steny si obyvatelia môžu zacvičiť aj v outdoorovom fitness centre

Napríklad multifunkčné ihrisko v obci pomáhali budovať súkromné firmy spolu s organizáciami napojenými na obec, obyvatelia platení formou aktivačných prác a dobrovoľníci, ktorí mali čas a chuť pomôcť.

Veľmi dôležitým ohnivkom týchto aktivít je občianske združenie Sveržovka. Sú v ňom

zastúpené rôzne organizácie, z ktorých väčšina pochádza zo Sveržova. Napríklad základná škola, dobrovoľný hasičský zbor, samotná obec, ale napríklad aj mimosveržovská organizácia, ktorou je občianske združenie Človek v tiesni. Sveržovka jednak koordinuje práce a pomáhala aj s ich prefinancovaním. Napríklad ako nezisková organizácia získava grant na projekty a obec pomohla s ich spolufinancovaním.

Dôležitým článkom sveržovskej svojpomoci je aj obecná firma Svepos – Sveržovský podnik služieb. Tá napríklad postavila bytové domy pre mladé rómske rodiny, ale aj pre majoritné obyvateľstvo. Podieľala sa na oprave kultúrneho domu, materskej a základnej školy a iných akciách. Okrem výsledkov, ktoré sú viditeľné na prvý pohľad prinášala obecná firma aj úžitok, ktorý je rovnako dôležitý, no nebije hneď do očí. Pomáhala udržiavať pracovné návyky ľudí, ktorí nemajú prácu a zároveň je pre nich akýmsi mostíkom ku hľadaniu si nového zamestnania. „Ak sa títo ľudia u nás osvedčili, veľmi často si našli novú prácu vďaka referenciám, ktoré prostredníctvom Sveposu získali,“ vysvetľuje P. Celuch.

Dodáva, že komunitný rozvoj je leitmotívom takmer všetkých investičných aj neinvestičných akcií v obci. Akýmsi softvérom práce s komunitou je Komunitné centrum Sveržov, ktoré bolo v spolupráci s obcou založené v roku 2009. Jeho cieľom je vytvárať a realizovať programy vedúce k sociálnemu začleneniu a podpore spolužitia všetkých skupín obyvateľstva, ktoré žijú v obci.

Komunitné centrum prevádzkuje Nížkoprahový klub pre deti a mládež, venujúci sa aktivitám pomáhajúcim rozvíjať osobnostný rozvoj mladých ľudí pochádzajúcich predovšetkým z rómskej komunity, ktorá má na celkovom počte obyvateľov zhruba 12 percentný podiel. Vedie tiež záujmové krúžky, doučovanie

pre žiakov základných škôl a vzdelávacie kurzy určené aj pre dospelých. Zamerané napríklad na vzdelávanie v PC zručnostiach, či zvyšovanie finančnej gramotnosti.

Komunitné centrum svojou pomocou ďaleko prekročilo chotár Sveržova. Jeho pomoc využívajú mladí a dospelí z okolitých dedín. Nie je jediným príkladom toho, že maličká východoslovenská obec sa vďaka aktivitám jej starostu stáva dôležitým bodom na mape Bardejovského okresu. Ďalším je spoločná úradovňa obcí, ktorá v Sveržove funguje od roku 2002. Svoje služby poskytuje pre viac ako 80 obcí okresu Bardejov na úseku preneseného výkonu štátnej správy. Vybavuje agendu stavebného poriadku, životného prostredia, spoločného obecného školského úradu, špeciálneho stavebného úradu pre miestne a účelové komunikácie. V oblasti originálnych kompetencií zas vykonáva pre 80 obcí okresu Bardejov spoločné mzdy a účtovníctvo. Táto aktivita jednak šetrí financie samosprávam v regióne a pomohla vytvoriť aj niekoľko pracovných miest.

PREKONÁVANIE HENDIKEPOV

Príklad Sveržova ukazuje, že aj s vážnymi hendikepmi sa dá úspešne bojovať. Dedinka sa nachádza v regióne, ktorý kvôli chýbajúcim kvalitným cestám a inej dôležitej infraštruktúry nemôže príliš počítať s príchodom investorov, ktorí by priniesli ekonomické oživenie. Tento nedostatok nahradili aktivity samosprávy, ktorá dokázala úspešne mobilizovať komunitu a primála ju k tomu, aby spoločne zlepšili prostredie, v ktorom žijú.

4.4. Aktivisti, ktorí na míle predbehli štát

Chudobní obyvatelia rómskej osady si stavajú vlastné domy. Legálne a bez pomoci štátu.

Predstava pripomínajúca utópiu sa zhmotnila vďaka neziskovej organizácii ETP Slovensko. Vo východoslovenskej obci Rankovce zrealizovali výnimočný projekt a ukázali cestu nielen pre Rómov. Ale aj pre štát a samosprávy, ktoré podobný recept na riešenie zložitej rómskej problematiky dosiaľ nedokázali nájsť.

INÝ POHLAD

Až donedávna prevažoval názor, že jediným spôsobom ako pomôcť Rómom z osád, je presťahovať ich z chatrčí do bytov nízkeho štandardu postavených za peniaze daňových

poplatníkov. Tento prístup však v konečnom dôsledku viac problémov vytvára, než rieši. Obyvatelia nemajú k bezpráčne nadobudnutému majetku vzťah, po čase ho neraz devastujú.

V majoritnej spoločnosti zase takéto riešenie bytovej otázky vzbudzuje často averziu. Veď „bielym“ predsa nikto nič zadarmo nedá a ak chce mladá rodina získať vlastné bývanie, musí sa väčšinou zadĺžiť na dlhé roky.

Martin Vavrinčík z ETP Slovensko hovorí, že koncentrovaná chudoba ľudí žijúcich po celej generácie v prostredí, kde neexistujú žiadne vzory ani pravidlá, je veľkým problémom niektorých našich regiónov. Tvrdí preto, že ak dokážeme pomôcť týmto ľuďom, v konečnom dôsledku to bude mať pozitívny dopad aj na majoritu.

Rómske rodiny, ktoré prejdú vzdelávaním finančnej gramotnosti, môžu získať mikropožičku na stavbu vlastného domu

---

Dôvera Rómom, že si dokážu postaviť kvalitné domy za vlastné, sa vyplátila

„Bariéry sú také obrovské, že ak im neposkytneme špeciálnu asistenciu, nemajú šancu. Kto sa do osady narodí, väčšinou v nej prežije celý život a aj v nej zomrie,“ tvrdí.

On sám pred časom opustil zaujímavý post v štátnej správe práve preto, aby sa mohol pomoci takýmto ľuďom venovať.

„Môj príjem je síce nižší než predtým, práca v treťom sektore ma však vnútorne naplňuje. Profesionálne šťastie som našiel v práci s Rómami,“ konštatuje.

Ako ďalej vysvetľuje, ETP Slovensko je nezisková konzultačno-vzdelávacia organizácia, ktorá u nás pôsobí už takmer dve desaťročia a posledných 15 rokov sa venuje pomoci ľuďom žijúcim na okraji spoločnosti v rómskych osadách. Spolupracuje s verejnou správou, podnikateľmi a inými mimovládnyimi organizáciami, venuje sa projektom zameraným na podporu regionálneho rozvoja, sociálne znevýhodnených skupín, či etnických menšín. V desiatich rómskych osadách na východnom Slovensku vybudovala

v spolupráci so samosprávami komunitné centrá na pomoc jej obyvateľom.

NOVÁ NÁDEJ

Najzaujímavejším projektom organizácie ETP je práve program svojpomocnej výstavby domov *Budujeme nádej*, ktorý nedávno ohodnotili v Bruseli zlatou Cenou pre občiansku spoločnosť. Projekt je zameraný na zlepšovanie kvality bývania v rómskych osadách. Už niekoľko rokov neziskovka pritom poskytovala vybraným rómskym rodinám mikropôžičky na opravy ich príbytkov – celkovo vyhovela viac než päťsto žiadateľom.

V posledných dvoch sa potom pomocou tejto schémy rozhodla podporiť výstavbu úplne nových, nízkonákladových, ekologických a energeticky efektívnych domov.

„Na úvod bola dôležitá najmä príprava zameraná na zvyšovanie finančnej gramotnosti Rómov. S vybranou skupinou klientov sme pracovali na tom, aby pochopili aj hlbší rozmer celej premeny. Museli podstúpiť špeciálne vzdelávanie v komunitnom centre, kde sa naučili všetko potrebné o fungovaní peňazí, o úrokoch, o plánovaní rodinného rozpočtu a podobne,“ približuje Martin Vavrínčik.

Nábor vhodných rodín bol pomerne zdĺhavý a komplikovaný. V Rankovciach sa ETP spoľahlo predovšetkým na miestnu terénnu sociálnu pracovníčku a predsedníčku miestneho občianskeho združenia Pre lepší život Františku Ondrášikovou, ktorá je s ľuďmi z tunajšej osady v kontakte už štrnásť rokov. Pozná ich veľmi dobre, je ich kamarátkou, dôverníčkou aj učiteľkou.

„Viem, že snom každej mladej rodiny je mať svoj dom. Možno nie celkom od začiatku, pretože podľa rómskej tradície nevesta najprv

prichádza k svokre, rešpektuje ju a priúča sa od nej. Keď už ale má mladá rodina dve deti, radi sa osamostatnia. Častokrát si to však nemôžu dovoliť,” hovorí.

Františka Ondrášiková dobre vie, akí miestni Rómovia naozaj sú, ako žijú a čo potrebujú. Aj preto tvrdí, že projekt svojpomocnej výstavby domov, ktorý v dedine spustila ETP, je udalosťou ich života. *„Ani oni, ani ich rodičia nikdy nič nevlastnili. Zrazu sa im takáto príležitosť núka. V osade sa Rómovia celé dni nudia, pretože sa tam nič nedeje. Takže ak za nimi prídete s akýmkoľvek nápadom, všetci sa chcú ihneď zapojiť. Je to vzrušujúce, je to niečo nové,”* vysvetľuje.

Samozrejme, nie všetko prebiehalo idylicky. *„Keď sme sa na verejnom zhromaždení ľudí najprv opýtali, kto chce mať vlastný dom, zdvihol sa les rúk. Ten sa však preriedil, keď sme im oznámili, aké podmienky budú musieť splniť,”* spomína s úsmevom.

KROK ZA KROKOM

Celý proces pozostával z viacerých fáz. Najprv museli vytypovať vhodné rodiny. Keď už boli budúci stavebníci určení, nasledovalo obdobie sporenia. Ľudia zapojení do programu museli počas roka mesačne ušetriť zvolenú sumu, v priemere okolo tridsať eur. Podmienky sporiaceho programu sú veľmi prísne. Záujemcovia o nové bývanie túto čiastku vkladali na účet v banke.

„Tu sa prvýkrát ukáže, aká je miera motivácie daného klienta. Pravidelne sme kontrolovali nielen to, či spomínanú sumu na účet vložil, ale aj to, či počas mesiaca prostriedky z účtu nevybral. Ak dohodnuté podmienky splnil, ako bonus od nás dostal po roku tú istú sumu, ktorú si našetřil. Je to motivačný prvok v programe a zatiaľ sa veľmi osvedčil,” hovorí zástupca neziskovky.

Väčšina z nich je nezamestnaná a znudená, preto každú novú aktivitu v obci vítajú s nadšením

Tí, ktorým sa to podarilo, boli naozaj šťastní a pyšní sami na seba. Rómovia zmenili svoje uvažovanie, začali myslieť v dlhodobšej perspektíve a plánovať. Pochopili tiež, že niekedy sa stačí trochu uskrtniť v prítomnosti, aby sa mohli radovať zo sladkej odmeny v budúcnosti.

V ďalšom kroku poskytla organizácia staviteľom mikropôžičku vo výške zhruba šesťtisíc eur. Nedostali však peniaze na ruku, ale stavebný materiál, pracovné náradie a nástroje.

„Pôžička je zabezpečená štandardnými a transparentnými podmienkami. Ak ich

z nejakého vážneho dôvodu klienti nespĺnia, upravíme im splátkový kalendár. V prípade, keď zistíme, že sa dohodnutým pravidlám snažia vyhnúť úmyselne a porušia zmluvné podmienky, riešime to exekúciou,” objasňuje Martin Vavrinčík.

Ako ďalej dopĺňa, keby v tomto smere nepostupovali dôsledne, počet problémových prijímateľov pôžičiek by bol určite vyšší. Vďaka tomuto modelu sa im však problémy so splácaním podarilo minimalizovať.

Po absolvovaní prípravných fáz výstavby, nasledoval proces jej realizácie. Klienti si najprv z nasporených peňazí zakúpili pozemky od obce a následne začali domy vlastnoručne stavať. ETP Slovensko im pomohlo vybaviť všetky potrebné povolenia, zabezpečila tiež stavebný dozor, koordináciu stavebných prác.

Pred získaním pôžičky na stavbu sa musia naučiť šetriť a mesačne si odkladať dohodnutú sumu peňazí

Ďalej si však už záujemcovia o nové bývanie museli pomôcť sami.

VÝCHOVNÝ ASPEKT

„Riadime sa filozofiou, že pomáhať klientom je treba len do takej miery, do akej je to nevyhnutné. Všetko, čo dokážu urobiť sami, treba nechať na nich,” hovorí Martin Vavrinčík.

Aj preto dostali od organizácie pomoc len v základných bodoch, o všetko ostatné sa už museli postarať sami. Stavebný koordinátor im napríklad pomohol určiť, či majú v betóne dost' cementu, či vykopali dostatočne hlboké základy, či urobili rovné múry – všetky tieto činnosti si však klienti robili sami. Aktivisti však stále hľadajú hranicu, medzi tým, čo ešte Rómovia zvládnu sami a čo už nie. Občas sa totiž stávalo, že pomoc bola nevyhnutná aj v prípadoch, kde by to nikomu nenapadlo.

Pracovníci neziskovky napríklad zistili, že niektorí Rómovia neovládajú ani základné,

elementárne veci. Stalo sa aj to, že nedokázali odmerať tri metre, pretože to nikdy v živote nepotrebovali a nedržali v rukách meter. Alebo sa u nich prejavila snaha mierne si dopomôcť k väčšiemu domu. Staviteľia si napríklad počas víkendu poposúvali vyznačené kolíky, pretože chceli mať väčší dom. *„Človek sa síce na chvíľu pobaví, smutným faktom však zostáva, že práve na takých maličkostiach sa dá ilustrovať, v akom priepastne vzdialenom svete tí ľudia žijú, hoci žijú hneď vedľa nás, aké iné je vnímanie niektorých vecí,”* hovorí Martin Vavrinčík.

Výchovný aspekt projektu sa prejavil v snahe zmeniť prístup ľudí z osady k svojim povinnostiam. Nie je tajomstvom, že spočiatku boli mnohí leniví, nechceli ráno vstávať a ísť na stavbu. Možno si mysleli, že systém predsa len nejako oklamú a že práca sa urobí sama.

Ale keď videli, že stavebný koordinátor za nich ani prstom nepohol a všetko musia doháňať, postupne pochopili, že je nevyhnutné každý deň poctivo pracovať. Stalo sa i to, že

---

V Rankovcia vyrástli domy, ktoré si svojpomocne postavili Rómovia

na siedmu ráno bola dohodnutá miešačka a oni prišli až o jedenástej. Niektorí sa dokonca na stavbe neukázali aj tri dni. Stavebný koordinátor teda pracoval výhradne s tými, ktorí mali záujem, ostatných nikto prosiť nechodil.

Títo muži však po čase videli, že ich stavba zaostáva. Pozorovali susedov, ktorým múry rástli pod rukami, dokonca už osádzali okná. Až to im pomohlo uvedomiť si, že ak chcú bývať vo vlastnom, nemajú inú možnosť, než pustiť sa do práce, aj keď sa im nechce. Najprv si mysleli, že nemusia dodržať slovo, ktoré dali, napokon však zistili, že v konečnom dôsledku tým ubližujú sami sebe.

„Dá sa povedať, že celú výstavbu domov možno vnímať aj ako nástroj sociálnej práce. Výsledkom celého procesu totiž nebolo len sťahovanie sa z chatrče do nového domu, ale aj premena ľudí. Ich pasivita a neschopnosť urobiť počas celého dňa čokoľvek, sa postupne vytrácali a začali sa viac starať o to, čo bude zajtra, čo ešte treba urobiť a ako sa dá ich život zlepšiť,” vysvetľuje M. Vavrinčík. Dodáva, že stavba domu si vyžaduje spoluprácu, komunikáciu, schopnosť riešiť konflikty, čiže je tu aj priestor pre osobnostný rast človeka. To, že si Rómovia sami vybudovali domy, bola

z osady majú k dispozícii len dve verejné studne, z ktorých si nosia vodu na pitie, na varenie, na pranie, jednoducho na všetko. A aby toho nebolo málo, voda je v studniach iba dopoludnia, kým ju ľudia nevyčerpajú. To, čo sa v nej nazbera do ďalšieho rána vystačí zasa len na pár hodín. Preto sa nakoniec dodatočnou súčasťou projektu stalo aj vybudovanie vodného zdroja – samostatnej studne a vodného zásobníka.

PRÍKLAD PRE ŠTÁT A OBCE

Výstavbou domov v Rankovciach v tomto pilotnom projekte sa mimovládna organizácia ETP snaží naplniť svoj cieľ, ktorým je zlepšenie spolunažívania Rómov a majority v slovenských obciach. Dlhodobým zámerom organizácie je tiež presvedčiť štát, aby už nestaval pre Rómov doterajším spôsobom len nájomné domy, ale aby radšej poskytoval pôžičky a motivoval tak čakateľov na nové bývanie nielen pracovať a pričiniť sa o výsledok, ale aj finančne sa vzdelávať a naučiť sa myslieť do budúcnosti a zároveň rásť osobnostne.

„Naším cieľom bolo vytvoriť model riešenia nevhodného bývania veľkej skupiny obyvateľov Slovenska kombináciou sociálnej práce a praktických činností svojpomocnej výstavby, ktorý by štát adoptoval a realizoval v podobnej forme v budúcnosti. Je predsa nezmysel, aby sociálne byty stavali stavebné firmy, keď Rómovia v dotýčaných osadách nemajú prácu, celé dni sa nudia a na stavbu svojich budúcich domov sa len pozerajú. Pritom nie sú fyzicky postihnutí, majú dve zdravé ruky sú schopní práce,“ vysvetľuje Martin Vavrinčík.

Projekt svojpomocnej výstavby domov získal v Bruseli zlatú Cenu pre občiansku spoločnosť

mnohokrát prvá vec v živote, ktorú dosiahli. Väčšinou išlo o mladých chlapcov, z ktorých niektorí už síce majú rodiny, ale inak toho zatiaľ veľa v živote nedokázali. „Týmto činom posilnili svoje sebavedomie a ukázali sebe aj zvyšku obce, že majú svoju hrdosť a nazerá sa na nich inak ako doteraz. A to nielen medzi rómskymi spoluobčanmi,“ vraví Martin Vavrinčík.

Projekt sprevádzali aj problémy, ktoré nedokázal ovplyvniť nikto. Obec Rankovce trpí nedostatkom pitnej vody. Všetci Rómovia

Rómovia sa – podobne ako ostatní ľudia – správajú tak, ako je pre nich najvýhodnejšie, ako je pre nich racionálne. Zámerom projektu organizácie ETP Slovensko je nastaviť ich zmýšľanie tak, aby sa správali finančne zodpovedne a aby sa nebáli prevziať

zodpovednosť za svoje vlastné životy. Nie je to a nebude to jednoduché, pretože títo ľudia často žijú v chatrči bez elektriny, pijú vodu, ktorá škodí zdraviu, nepracujú a nemajú možnosť naučiť sa čokoľvek, čo my považujeme za bežné. Deti, ktoré v tomto svete vyrastajú, často z rôznych dôvodov nechodia pravidelne do školy.

Práve preto je dôležité ukázať im chodníčky, ktorými sa dá kráčať. Cieľ je síce ešte ďaleko, ale nie je nedosiahnuteľný. Rómovia z Rankoviec sú toho živým príkladom. Niektorí z nich vyliezli svoj Everest – postavili si vlastný dom.

„Hoci sme miestami aj my mali pochybnosti, či všetko zvládneme, nakoniec sme projekt dovedli do šťastného konca. Bolo by výborné, ak by sa ho podarilo rozšíriť aj do ďalších lokalít a regiónov. V tomto modeli sú totiž víťazmi všetci,“ vyhlasuje Martin Vavrinčík.

Nepochybne by vyhral štát. Už by totiž nemusel výstavbu bytov pre Rómov dotovať, peniaze na materiál na svojpomocnú výstavbu by poskytoval len ako pôžičku. To by malo pozitívny dopad na štátny rozpočet. Na Slovensku sa ročne postaví okolo tristo bytov nižšieho štandardu. Potrebných by bolo násobne viac, štát však na to nemá peniaze. Model z kuchyne ETP ponúka veľmi elegantné

**BUDUJEME
NÁDEJ**

riešenie – peniaze získané zo splátok pôžičiek možno použiť na poskytnutie mikroúverov ďalším klientom.

Víťazmi by boli aj samotné obce. Aj tie sa doteraz vždy finančne podieľali na stavbe bytov nižšieho štandardu, čo neraz neúmerne zaťažovalo ich rozpočty. Navyše, obec by nemusela vykonávať ani pridružené činnosti: výber nájomníkov, uzatváranie nájomných zmlúv, spravovanie takéhoto bytového fondu, riešenie sporov s neplatičmi a podobne.

ZBLIŽOVANIE S MAJORITOU

Rozširovanie projektu ETP aj mimo Rankoviec má ambíciu pomôcť v spolunažívaní obyvateľov v miestnych lokalitách.

Majorita totiž vidí, že Rómovia sú pripravení a schopní riešiť svoju situáciu, pracovať a vytvoriť nejakú hodnotu sami, že nežijú len na úkor ostatných. Martin Vavrinčík tvrdí, že osemdesiat percent ľudí z osád, s ktorými sa pravidelne stretáva, sú slušní ľudia, ktorým záleží na ich budúcnosti a budúcnosti ich detí. Tešia sa, keď sa o nich niekto zaujíma. Sú extrémne chudobní, nemajú prácu a žijú na okraji spoločnosti, pretože sa z tejto situácie vlastnými silami dostať nevedia. A preto potrebujú pomoc.

„Ak im dokážeme zmysluplne pomôcť povedzme pri riešení bytovej otázky, pomôže to predsa aj tým, ktorí žijú vedľa nich. Ak sa naopak Rómovia nenaučia napríklad stavať domy, ak zostanú navždy nezamestnaní a ak sa nebudú vzdelávať, bude sa žiť horšie nielen im, ale celej širokej komunite,“ objasňuje svoju filozofiu zástupca neziskovej organizácie.

„Dlhoročná skúsenosť nám ukazuje, že ako sa my budeme správať k Rómom, ako sa budeme starať o to, ako žijú, tak bude vyzeráť naša

budúcnosť v spolupráci s nimi,“ uzatvára svoju úvahu Martin Vavrinčík.

Keď sa program iba rozbiehal, nikto z aktivistov ETP Slovensko netušil, či sa to podarí, napokon, nikto iný pred nimi sa na Slovensku o nič podobné nepokúšal. Teraz je však už zjavné, že dobrú myšlienku sa podarilo uviesť do praxe.

Hobití dom v Ekocentre SOSNA v Družstevnej pri Hornáde by sa bez dobrovoľníckej práce nezaobišiel

4.5. Poctivosť, ktorá mobilizuje ľudí

Sosna šíri svoje myšlienky praktickými príkladmi a atraktívnou propagáciou. Aj preto patrí k najúspešnejším slovenským environmentálnym neziskovým organizáciám.

„Neustále počúvame o klimatických zmenách a o tom, ako sa ničí naše životné prostredie. Každý tuší, že niečo nie je v poriadku, ale nie každý vie, čo s tým ako jednotlivec môže urobiť. Pritom každý môže ovplyvniť, akým spôsobom bude stavať či rekonštruovať dom, alebo byt, čím bude kúriť, ako bude narábať s pitnou vodou, ako bude pestovať ovocie a zeleninu, koľko odpadu vyprodukuje. Princípy ekologického staviteľstva a trvalo

udržateľného rozvoja však treba propagovať čo najnázornejšie. Lepšie je raz vidieť, ako stokrát počuť.“

Týmito slovami v roku 2010 komentoval Štefan Szabó, predseda občianskeho združenia SOSNA, otvorenie Ekocentra v Družstevnej pri Hornáde, dedinke, nachádzajúcej sa niekoľko kilometrov od Košíc. Jeho občianske združenie sa práve ocitlo na jednom z mílnikov svojej existencie. Sťahovalo sa na miesto, kde mohlo v praxi šíriť idey, ktoré stáli za jeho vznikom. Ako názorný príklad ich zhmotnilo novootvorené Ekocentrum. Ekocentrum predstavuje ekologickú, zdravú, peknú, nízkoenergetickú a pomerne lacnú budovu s nízkymi nákladmi na užívanie a malou ekologickou stopou.

STARÁ ŠKOLA

Štefan Szabó patrí k slovenským archetypom ekologického aktivistu. Do tejto pozície ho nestavajú len roky strávené v neziskovom sektore. S dátumom narodenia 1992 patrí SOSNA, občianske združenie, ktoré zakladal,

---

Kurz Prírodné vidiecke záhrady vedený Martinom Kolníkom

k najstarším slovenským mimovládkam. Dôležitejším než vek je fakt, že doteraz ostalo verné jej rodnému listu – šíreniu princípov udržateľnosti a miestnej sebestačnosti. Environmentálnemu vzdelávaniu a výchove sa SOSNA venuje počas celej svojej existencie. Šíri filozofiu hlásajúcu, že človek by mal fungovať z toho čo má, aby s dostupnými zdrojmi vedel vytvoriť to, čo potrebuje. A pri uspokojovaní svojich potrieb nemá vytvárať sebe a ďalším generáciám dlhy, či už environmentálne, alebo finančné. Mimochodom, Š. Szabó je odporcom pôžičiek. Celý život sa riadi heslom: „*Keď si vezmete úver, stávate sa jeho otrokom.*“

Od začiatku svojho vzniku chcela SOSNA vytvoriť vlastné Ekocentrum, v ktorom by mohla ľuďom v reálnom živote ukázať, čo je to udržateľnosť v praxi. Roky márne hľadala vhodný priestor, až jej obecný úrad v Družstevnej pri Hornáde ponúkol pozemok

pri miestnej základnej škole, na ktorom polstoročie chátrala budova niekdajších školských dielní.

NÁZORNÝ PRÍKLAD

Na jej prebudovanie získala SOSNA peniaze z nórskeho fondu. Súkromné firmy prispeli materiálnou pomocou, časť bola financovaná z asignácie 2% dane z príjmu právnických osôb. Veľkú časť prác nevykonávali profesionáli, ale členovia združenia a dobrovoľníci. Tí sa do budovania Ekocentra zapájali aj prostredníctvom víkendových tréningov pre

verejnosť, ktoré SOSNA dlhodobo organizuje. V tomto prípade išlo o kurz, ktorý by bolo možné nazvať alternatívnymi metódami staviteľstva. Zodpovedali tomu aj materiály použité na výstavbu Ekocentra. Drevo, slama, konope, íl kameň, piesok, staré tehly, války a škridle pochádzali predovšetkým z miestnych zdrojov. Najekologickejším stavebným prvkom bol kónský hnoj použitý v hlinených omietkach.

Novostavba slúži nielen ako praktická ukážka ekologického staviteľstva, ale hlavne ako dlhodobý využiteľný príklad ekostavby, ktorý zároveň šetrí životné prostredie a peňaženky jeho obyvateľov.

Tvorivá dielňa v rámci festivalu Jarné súladenie

Preto bola budúca minimálna spotreba energie a vody jedným z kľúčových parametrov výstavby. Rekonštrukcia stavby prihliadala hlavne na to, aby sa v nej v budúcnosti muselo kúriť čo najmenej, teda aby v maximálnej možnej miere zabránila únikom tepla. Dobrovoľníci kvôli tomu kvalitne zateplili dom, pričom ako izolačný materiál na obvodové múry využili slamu a technické konope.

Pri spotrebe vody sa sústredili hlavne na toalety. Tie boli jednou z zásadných častí prestavby. Aktivisti totiž vychádzali z faktu, že v bytoch panelákových domov spotrebuje štvorčlenná rodina kvôli záchodom denne zhruba 120 litrov vody. Ide pritom o pitnú vodu, ktorá je na mnohých miestach sveta vzácnym tovarom.

SOSNA v svojom Ekocentre využíva domové separačné, kompostovacie toalety, ktoré boli pred niekoľkými desiatkami rokov vyvinuté vo Švédsku. Nejde o latríny, ale o riadne záchody, ktorých princíp je založený na oddelení tuhej

---

Pracovný workshop Tvorba hlinených podláh

a tekutej časti odpadu. Pevná časť končí v kompostovacom zásobníku, tekutá smeruje do žumpy, či koreňovej alebo biologickej čističky. Takéto riešenie nemalo v čase budovania separačných toaliet na Slovensku obdobu, čo si vyžiadalo daň v podobe dlhšieho schvaľovania úradmi. Hygienici, ktorí museli dať ku kolaudácii Ekocentra súhlas, nemali predpis, ktorý by presne uvádzal, aké parametre má toaleta spĺňať. Pracovníci Ekocentra tak s hygienikmi absolvovali niekoľko stretnutí, na ktorých vysvetľovali, ako kompostovacie toalety fungujú. Nakoniec získali potrebné povolenie a zaslúžili sa o to, že ich nasledovníci sa pri rokovaniach s úradmi už budú môcť oprieť o fungujúci a schválený príklad kompostovacích toaliet.

Súčasťou Ekocentra je aj prírodná záhrada, na ktorej ľudia zo SOSNY ukazujú praktické

↑ Budovanie múrov Hobiteho domu technikou earthbags

↓ Babie leto – jeden z pravidelných festivalov v Ekocentre SOSNA

príklady organického hospodárenia, ktoré je zdravé a v súlade s prírodou.

SEBETAČNOSŤ V PRAXI

Vďaka Ekocentru s prírodnou záhradou sa môžu pracovníci občianskeho združenia SOSNA na praktických príkladoch venovať environmentálnej výchove a vzdelávaniu. To však nie je jediný benefit. Nemenej dôležitý je aj fakt, že Ekocentrum pomohlo aktivistom posilniť aj ich vlastnú, finančnú sebestačnosť. Majú priestor, v ktorom môžu organizovať rôzne kurzy, tvorivé dielne, výučbové programy a exkurzie. Mnoho z týchto akcií je spolpatnených. Nejde o horibilné sumy. Napríklad jednoduchý kurz s názvom Prírodné jedlé záhrady stojí aj s občerstvením 25 eur. Účastníci na ňom získajú praktickú inštrukciu o tom, ako sa starať o pôdu v záhrade.

Ekocentrum navštevujú aj žiaci základných a stredných škôl, ktorí prostredníctvom platených zážitkových programov absolvujú iný druh vyučovania. „*Sú mimo triedy a na vlastné oči môžu vidieť, že sa dá postaviť dom s použitím slamených balíkov. Alebo spoznajú, ako sa dá šetriť vodou,*“ vysvetľuje Š. Szabó. Chýba mu však väčšia propagácia zo strany školských správ. Ak by doporučovali školám návštevy Ekocentra, environmentálna výchova detí na školách by sa mohla dostať na podstatne vyššiu úroveň.

Skúsenosti združenia SOSNA pritom hovoria, že záujem ľudí o získanie praktických skúseností v oblasti zdravého a ekologického životného štýlu je pomerne vysoký. Ročne Ekocentrum navštívi približne 2000 ľudí. Získavajú zručnosti v organickom pestovaní zeleniny, svojpomocnom zhotovení nízkorozpočtových energeticky úsporných zariadení alebo budovaní stavieb z dostupných prírodných materiálov.

Záujem verejnosti pramení aj z dlhodobého pôsobenia združenia SOSNA, ktorá si vybudovala povesť neziskovej organizácie, ktorá pri každej aktivite dbá na to, aby sa nespreneverila svojmu poslaniu, teda šíreniu princípov udržateľnosti a miestnej sebestačnosti. Zároveň organizuje množstvo pravidelných podujatí, prostredníctvom ktorých vytvára a vychováva komunitu ľudí, ktorí majú k jej filozofii blízko. Počas festivalov – kultúrno-umelecko prírodných akcií SOSNA verejnosti atraktívnou formou podáva závažné ekologické a sociálne témy. Združenie sa snaží účinne a inovatívne prepájať zásady udržateľnosti s etickými, sociálnymi aj ekonomickými princípmi. „*Veľmi nás teší, že tieto akcie vo veľkej miere navštevujú aj rodiny s deťmi,*“ podotýka Š. Szabó.

Vďaka pestrému repertoáru aktivít a ich efektívnej propagácii sa aj samotnej Sosne darí fungovať sebestačne. Jej príjmy nie sú závislé len od grantov a dotácií. Približne jednu tretinu svojich nákladov dokáže pokryť tržbami z vlastných aktivít a ponúkaných služieb.

4.6. Ako Hniezdne ožilo

Spojenie podnikateľského nápadu s verejnoprospešným záujmom prinieslo do dedinky na severnom Spiši nebyvalý rozvoj.

Aj v malých obciach sa môžu diať veľké veci. Príkladom je dedinka Hniezdne, neďaleko Starej Lubovne. Za krátky čas sa stala súčasťou turistickej mapy Slovenska.

Na začiatku bol nápad miestnych podnikateľov nadviazať na dávnu liehovarnícku tradíciu regiónu. Po rokoch príprav v Hniezdnom vznikol nielen prvý liehovar na Slovensku, v ktorom sa páli whisky, ale aj park zameraný na prezentáciu tradičných remesiel a ľudových umení. V súčasnosti ho ročne navštevujú desiatky tisíc ľudí.

„Sme radi, že sa nám podarilo zabezpečiť pre domácich pracovné príležitosti a zatriktívniť tento región pre návštevníkov. Je to výsledok spolupráce podnikateľov, samosprávy a tretieho sektora,“ hovorí Ing. Ladislav Gurega, jeden z konateľov spoločnosti NestvilleDistillery. Firma patrí do rodinného holdingu viacerých firiem v tomto regióne, kde je aj liehovar na výrobu whisky. Spoločnosť si Hniezdne nevybrala náhodou. Práve z tejto dedinky pochádza rodina Guregovcov.

NÁVRAT DO HNIEZDA

Hniezdne bolo v minulosti najmenším slobodným kráľovským mestom Uhorska. Do tohto stavu ho v roku 1412 povýšil uhorský kráľ Žigmund Luxemburský. Existuje aj zmienka o udelení výčapného práva mestečku Hniezdne. Z remeselníckych cechov sa tu preslávili pivovarníci a vinári, kováči, debnári, tesári, rezbári, krajčíri, obuvníci, zámočníci, podkúvači, kožušníci a kolári. Mnohí ľudia sa tu dokázali užiť liehovárnictvom a remeslami,

Debnárstvo

Obyvatelia v tradičných krojoch

ktoré s ním úzko súviseli. Práve z tejto dávnej miestnej tradície sa zrodil nápad vrátiť Hniezdnemu aspoň kúsok z jeho histórie a zároveň doň prilákať turistov.

Rozhodujúcim impulzom na vybudovanie novej atrakcie bol potom objav pôvodného liehovaru v podhradí staroľubovnianskeho hradu. Na základe archívnych listín a hlavne zachovanej mapy hradu a podhradia z druhej polovice 18. storočia z Vojenského archívu vo Viedni sa historikom podarilo objekt presne lokalizovať. Nenápadná budova pod Ľubovnianskym hradom je najstarším zachovaným kamenným liehovarom na Slovensku. Liehovárništvo v okolí Starej Ľubovne má teda viac ako 250-ročnú tradíciu. Existenciu liehovaru potvrdzuje aj listina z roku 1747 z levočského archívu.

↑ Vstupná brána do Nestville Parku

Doslovne sa v nej uvádza, že v hradnej pálenici sa páčila „gořalka“. V okolí sa pestovalo a spracovávalo žito a dokument hovorí, že časť úrody museli ľudia odovzdať „gořelníkom“ na pálenie „gořalky“.

Takto sa zrodil nový, na slovenské pomery nezvyčajný podnikateľský plán – plán obnovy liehovárništva neďaleko Ľubovnianskeho hradu. Výstavba v Hniezdnom sa začala v roku 2007 a okrem samotnej výroby destilátu tu vznikla aj špeciálna expozícia tradičných ľudových remesiel a liehovárništva na severnom Spiši. V nej je zdokumentovaná história liehovárništva v regióne a ľudové remeslá s ním spojené.

← V Hniezdnom sa už stali tradíciou Slávnosti jari, Openfest, Chopper Rock fest či jesenný Country fest

Názov whisky, Nestville, je zložený z anglických slov nest a ville, pomenovaní pre hniezdo a dedinu. Prvú várku vyrobili ešte v roku 2008, tá potom štyri roky dozrievala v sudoch z bieleho duba. Ochutnať destilát mohli až návštevníci slávnostného otvorenia Nestville Parku v roku 2012. Pri výrobe sa veľmi dbá na tradíciu, musia sa dodržiavať prísne pravidlá.

Výhodou Hniezdneho je najmä kryštáľovo čistá voda z miestnych zdrojov. Liehovar ju čerpá z ôsmich studní, je filtrovaná pieskovcom. Podľa meraní ekologov je tento región najčistejším na Slovensku, a to prospieva aj kvalite vody.

Obilie na výrobu destilátu musí liehovar zabezpečovať aj z iných regiónov, ba dokonca zo zahraničia. Miestna produkcia by mu nestačila. Veď denne ho v ňom spracujú až stodvadsať ton.

Prvá písomná zmienka o mestečku Hniezdne je z 13. storočia

Samostatnou kapitolou sú sudy. Dôležité je, aby boli originálne, z amerického bieleho duba. Sudy sú pre konečný výsledok veľmi dôležité. Nápoju odovzdávajú najsilnejšiu pečať, alkohol v nich chytá chuť, farbu aj arómu. Čím dlhšie v sudoch whisky zraje, tým je kvalitnejšia. Nestvilláci si na nich dávajú záležať a dovážajú ich z amerického Kentucky a Louisville.

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

„Naším zámerom je ukázať tradičné remeslá, ako aj zvyky obyvateľov v lokalite severného Spiša. Expozícia približuje návštevníkom históriu a súčasnosť pestovania a spracovania obilia podľa starobylých postupov a receptúr typických pre tento kraj,“ hovorí František Strela, manažér Nestville Parku.

V prvej časti expozície sú vystavené všetky dôležité historické listiny, ktoré sa viažu na Hniezdne a jeho okolie. Najväzácnejšou listinou je prvá písomná zmienka o mestečku Hniezdne z 13. storočia. Ďalšími klenotmi sú napríklad listina o výčapnom práve v obci či dokumenty o spracovaní obilia a výrobe liehu, ale aj unikátne receptúry dávnych storočí.

V druhej časti sa návštevník dostane priamo do expozície historických remesiel, kde sú vystavené autentické artefakty z Hniezdného aj neďalekých obcí. Oboznámi sa tam so životom a prácou obyvateľov tohto kraja v minulosti, môže vidieť remeselnícke dielne vybavené typickým zariadením a nástrojmi. Je tu napríklad kováčska dielňa, rezbárska i debnárska dielňa, ale aj výstava poľnohospodárskeho náradia na spracovanie obilia. Všetky tieto dielne dodávali kedysi dávno svoje produkty do najstaršieho pôvodného kamenného liehovaru pod hradom Stará Lubovňa. Ten ich spotreboval alebo zužitkoval pri výrobe pálenky – preslávenej ražnej.

Na technológiách starého liehovaru sú založené aj tie súčasné. Používajú sa pri tvorbe slovenskej whisky. Priamo v liehovare sa môžu návštevníci zoznámiť s tým, ako sa vyrába, aké postupy sa musia dodržiavať pri jej pálení a aké pri zrení.

V Nestville parku myslia aj na novú generáciu liehovarníkov. Pre vysokoškolákov organizujú edukatívne prehliadky, počas ktorých im vysvetľujú biochemické procesy, ktoré pri výrobe whisky prebiehajú.

Tretou časťou expozície je rezbárska sála, ktorá je celá dielom miestnych rezbárov. V miestnosti sa nachádza jeden z najväčších vyrezávaných obrazov v strednej Európe. Do detailov vykresľuje tradičný spôsob života obyvateľov Hniezdného, ktorí sa

venovali najmä obrábaniu pôdy a pestovaniu poľnohospodárskych plodín.

„Drevo použité na obraz pochádza z 80-ročnej lipy spod Tatier. Rám zasa zo 100-ročného smreku. Obraz má rozmery 615 cm x 215 cm a váži viac ako tonu,“ prezrádza hlavný rezbár Matúš Gurega. Obraz po oboch stranách dopĺňajú masívne duby, pričom na každom z nich je 838 ručne vyrezávaných listov. Na tejto obrovskej drevenej kronike pracovalo sedem rezbárov z Hniezdného po dobu troch rokov.

V rezbárskej sále je okrem obrazu vystavený ešte ďalší unikát – sudy, v ktorých originálna slovenská whisky dozrieva.

PROPAGÁCIA REGIÓNŮ

Nestville Park sa zrodil preto, aby lákal turistov a to sa mu darí od samého začiatku. Na slávnostné otvorenie koncom júna 2012 prišlo približne dvanásťtisíc ľudí. Manažérom podniku v ten deň vyšiel husársky kúsok. Do Hniezdného prilákali belgického herca Jeana Claude van Dammeho, známeho z mnohých akčných trhákov. *„Vážime si ho ako hereckú osobnosť, nikdy nestvárňoval negatívne postavy. Je to nekonfliktný človek, sympaták, s ktorým sa stotožňuje niekoľko generácií. Majú ho radi muži i ženy a my veríme, že nám pomôže zviditeľniť náš Park i v zahraničí,“* povedal manažér František Strela.

Odvtedy sa v Nestville Parku vystriedalo množstvo známych umelcov, napríklad Zuzana Smatanová, Desmod, Vidiek, Gladiátor, Komajota, Helenine oči, Žobráci, Dalibor Janda, či Nedvedovci. Na svoje si prišli aj milovníci folklóru, účinkovali tu rôzne súbory z okolia. Pri príležitosti slávnostného otvorenia sa v Hniezdnom každoročne koná Open fest – deň otvorených dverí, kde si každý návštevník,

malý či veľký, príde na svoje. Je to jediný deň v roku, kedy sú brány Parku otvorené pre všetkých zadarmo.

Kalendár Nestville Parku je ale plný počas celého roka. Okrem *Openfestu* sa môže pochváliť aj folklórnym festivalom *Slávnosť jari* alebo *Chopper Rock festom* v lete či *Country dňom* na jeseň. Víťan nie sú však len dospelí. V októbri napríklad prebieha súťaž pre základné školy severného Spiša vo vyrezávaní tekvic, v predvianočnom období sa tam dá stretnúť so Santa Clausom a na budúci rok tam bude Rozprávko. Krásny zážitok si môžu deti odnieť aj z minizoo domácich zvieratiek. Je to zaujímavé predovšetkým pre ratolesti z väčších miest, ktoré sú domácimi zvieratkami často očarené. Môžu si pohladkať kozičku alebo ovečku, na čo v meste veľa príležitostí nemajú.

„Pri detských prehliadkach vynechávame liehovar a výrobu liehu neukazujeme, na to majú ešte dosť času, ale môžu sa tam naučiť veľa o regióne a o jeho tradičných remeslách,“ vraví František Strela.

Patriotizmus podnikania v Hniezdnom odráža tiež to, že väčšina zo sedemdesiatich zamestnancov podniku je zo samotnej obce Hniezdne, prípadne z neďalekej Starej Ľubovne. Aj vďaka tomu sa tak prelínajú dve vízie – na jednej strane podpora brandu slovenskej whisky, na strane druhej pomoc regiónu.

Chudobný kraj sa vďaka kvalitnej značke propaguje a pozdvihuje svoje staré tradície. Ľudia z dediny tam našli prácu a samospráva obce sa teší z prílivu návštevníkov, čo je zase reklama pre región.

ĎALŠIE PLÁNY

Aby Nestville park efektívne fungoval, marketing sa musí obracať. Nestvilláci sa prezentujú na výstavách o cestovnom ruchu nielen na Slovensku, ale aj v susednom Poľsku a Česku robia marketing v médiách, ale aj na rôznych iných akciách a podujatiach. Zviditeľňujú sa nielen v regióne, ale na celom Slovensku. Okrem toho spolupracujú aj s inými firmami v regióne.

Nestville Park svojim návštevníkom okrem prehliadky liehovaru a expozície ľudových remesiel ponúka aj catering, ochutnávku produktov a ľudovú muziku. Ubytovanie je k dispozícii v blízkej Starej Ľubovni či neďalekých kúpeľoch Vyšné Ružbachy a v Červenom Kláštore. Toto všetko dokážu Nestvilláci ponúknuť vďaka intenzívnej spolupráci s inými organizáciami, ktoré sa spolu s nimi podieľajú na starostlivosti o ich zákazníkov. Sú členmi *Oblastnej organizácie cestovného ruchu severný Spiš – Pieniny*, ktorú sami založili a v rámci ktorej hľadajú spolu s ďalšími jej členmi cestu, ako urobiť návštevníka regiónu spokojným a šťastným.

Aj keď je Nestville Park mladou turistickou atrakciou, už teraz sa teší vysokej návštevnosti. Svedčia o tom aj čísla. V roku 2013 expozíciu navštívilo okolo dvadsaťpäť tisíc turistov, tohto roku ich bolo viac.

V Hniezdnom na tomto čísle nechcú ostať a pripravujú rozšírenie programu. V rámci neho majú vypracovaný projekt rozvoja a dobudovania Nestville parku. Cieľom je prilákať ešte viac turistov. Pripravované projekty sú zamerané predovšetkým na miestnu gastronómiu. Chcú, aby sa k nim ľudia vracali v pravidelných intervaloch.

4.7. Tam, kde lútosť nestačí

Autistické centrum Rubikon získava sponzorov aj vďaka nadšeniu svojich zamestnancov.

Keď v roku 2007 zazrela Anna Uchnárová inzerát, v ktorom mesto Košice ponúkalo na prenájom priestory štyroch základných škôl, ktoré boli vyradené zo siete mestských školských zariadení, cítila, že prichádza šanca, ktorá sa nemusí zopakovať. Jedna z voľných budov sa nachádzala v pokojnom, priam vidieckom prostredí na kraji Košíc, ktorej hranice pozemku susedili s lesom. Ideálne prostredie pre projekt, ktorý nosila v hlave niekoľko rokov. Už dlhší čas sa totiž pohrávala s myšlienkou zriadiť výchovno-vzdelávacie centrum pre autistické deti. Prekonala prirodzené obavy zo skoku do neznáma a podala žiadosť. Urobila dobre. Spolu s novými kolegyňami a podporovateľmi sa jej podarilo vytvoriť centrum, ktoré slúži ako vzor toho, čo

sa dá vytvoriť vďaka ušľachtilému a dobrému plánu, nadšeniu, vytrvalosti a schopnosti nadchnúť iných pre dobrú vec.

VYUŽITÁ ŠANCA

Anna Uchnárová vyštudovala špeciálnu pedagogiku. Po absolvovaní univerzity pracovala ako špeciálny pedagóg na jednej z košických škôl pre deti s mentálnym postihnutím. Tam sa stretla s deťmi, ktoré mali autizmus. Videla, že deti s touto vývinovou poruchou potrebujú špecifickejší prístup. V ich prípade nie je dôležitý len vzdelávanie, ale aj komplexná starostlivosť, ktorá zahŕňa mimoškolské aktivity, spoluprácu s rodičmi a snahu o sociálne začlenenie týchto detí. Postupne sa v jej hlave rodila vízia centra pre autistické deti, ktoré pozostáva z niekoľkých úrovní: materskej a základnej školy, školského klubu a praktických dielni.

Autistické centrum ponúka bohatú ponuku mimoškolskej činnosti

Založila neziskovú organizáciu – združenie Autistické centrum Rubikon, napísala projekt a prihlásila sa s ním do konkurzu, ktorý vyhlásilo mesto.

POMOC DOBROVOLNÍKOV

Svojou víziou A. Uchnárová nepresvedčila len mesto, ktoré s jej neziskovou organizáciou uzavrelo dlhodobý nájom na budovu základnej školy. Od začiatku fungovania centra mala úspech aj u sponzorov. Väčšinu peňazí na vzdelávanie získava centrum zo štátnych zdrojov. Súkromné financie boli potrebné hlavne na vybavenie školy a výchovno-vzdelávacie programy, ktoré slúžia na vzdelávanie detí a ich začlenenie do bežného života. Takmer celá rekonštrukcia budovy prebehla vďaka dobrovoľníckym prácam jeho personálu a podporovateľov, ktorí okrem vyhrnutia rukávov prispeli aj vecnými darmi. „*Priebežne oslovujeme mnoho podnikateľských subjektov. Snažíme sa využívať aj ich zamestnanecké projekty,*“ vysvetľuje A. Uchnárová. Jej centrum od sponzorov získalo napríklad plávajúcu podlahu, nábytok, vybavenie pre kuchynku, cvičiace zariadenie pre deti a množstvo iných darov.

Dopravná výchova v Rubikone

Napríklad vďaka podpore Nadačného fondu spoločnosti T-Systems Slovakia spravovaného Karpatskou nadáciou mohol Rubikon realizovať projekt „*V bezpečnom farebnom objatí.*“ Jeho cieľom je rozvíjať postihnuté oblasti vývinu detí s autizmom prostredníctvom bazálnej terapie v multisenzorickom prostredí, konkrétne zlepšiť ich zmyslové vnímanie, rozvíjať koncentráciu a motiváciu detí, redukovať stres a stereotypné správanie. Je to dôležité kvôli tomu, že

Pedagógovia robia všetko preto, aby sa deti mohli čo najlepšie začleniť do bežného života

deti s autizmom majú problémy v oblasti komunikácie či socializácie. Práve táto metóda im pomáha otvárať nové možnosti a uľahčuje integráciu do spoločnosti. V rámci projektu sa zakúpila záťažová prikrývka, ktorá upokojuje zmyslové pole pacienta a LED svetelná reťaz, umiestnená na strope terapeutickje miestnosti pod priesvitným baldachýnom. Projektu sa zúčastnil aj zamestnanec T-Systems Slovakia, otec dieťaťa s autizmom, ktoré je zároveň klientom Rubikonu. Rodič sa podieľal na príprave terapeutickje miestnosti, inštalácie krytov na radiátor a stropného LED osvetlenia nazvaného hviezdne nebo.

Práve prostredníctvom zamestnancov firiem sa Rubikon často dostáva k sponzorom. „Kto príde k nám, vidí ako fungujeme, chytí ho to za srdiečko a pomáha nám otvárať dvere vo firmách, v ktorých pracuje,“ vysvetľuje A. Uchnárová. A podotýka, že peniaze nie sú ani zďaleka to najdôležitejšie. Ako príklad spomína spoluprácu s obchodnými domami ako Baumax, či Kika. Do prevádzky jedného z nich išli deti z Rubikonu. Polievali tam kvietky v kvetináčoch, pracovali s drevom. Zdanlivé drobnosti, ktoré mimoriadne pomáhajú. Autistické deti totiž majú problém s bežnými komunikačnými zručnosťami. Už len taká maličkosť ako návšteva obchodného centra,

v ktorom majú možnosť niečo aktívne urobiť a osmeliť sa v kontaktoch s cudzími ľuďmi im mimoriadne pomáha.

LÚBIŤ, NO NIE LUTOVAŤ

Hoci to pôsobí zvláštne, prechádzka po autistickom centre Rubikon nie je depresívnym zážitkom, ktorý berie človeku spánok. Zamestnanci centra pôsobia rovnako ako ich šéfka, plní energie a optimizmu. „Nemôžete druhým pomáhať vtedy, keď ste v strese,“ vysvetľuje A. Uchnárová. Dodáva, že práca v Rubikone je o poslaní. Touto mantrou sa riadila aj pri výbere zamestnancov. Na konkurzoch mala ľudí s certifikátmi, ale ona chcela takých, ktorí ladia s jej víziou. Pripúšťa, že mala aj šťastie. V jej centre takmer nepoznajú fluktuáciu. „U nás to nie je o tom, že treba prísť ráno do roboty. Napriek tomu, že naša práca je ťažká, tešíme sa na ňu,“ hovorí A. Uchnárová. Zdôrazňuje, že deti, ktoré sú v centre, človek musí ľúbiť, no nesmie ich ľutovať. Pretože potom im nedokáže efektívne pomôcť. Jej krédom je, aby bol Rubikon o budúcnosti, živote a praktických veciach.

Počas tvorivých dielní sa žiaci učia tkat na krosnách či vymodelovať hrnček na hrnčiarskom kruhu

5. Prípadové štúdie z Ukrajiny

5.1. Zrodenie podnikateľa v Česnykách

Projekt malej mliekarene ukazuje cestu ako pomáhať zaostalým regiónom na Ukrajine.

Programy cezhraničnej spolupráce medzi Slovenskom a Ukrajinou významne prispievajú k lepšiemu vzájomnému spoznávaniu, k prehľbovaniu obchodných, ekonomických aj medziludských vzťahov. Veľmi dôležitú úlohu v tom zohrávajú neziskové

organizácie. Intenzívna kooperácia partnerov spoza oboch hraníc prebieha už niekoľko rokov.

Veľký podiel má na tom *Karpatská nadácia Slovensko* spolu s partnerskou *Karpatskou nadáciou Ukrajina*. Poskytujú skúsenosti, ale aj materiálnu pomoc ukrajinským neziskovým organizáciám pri príprave a realizácii vlastných rozvojových programov. Medzinárodný projekt s názvom *Skutočne spoločne* je zameraný na komplexný rozvoj vidieka a rozbieha sa vo viacerých regiónoch súčasne. Jeho

---

Tu si môžete kúpiť mliečne výrobky česnyckej mliekarene EKOM

na Ukrajině a cez príklady dobrej praxe slovenských komunít podporit rozvoj ukrajinského vidieka. Sami sme sa nie tak dávno učili od odborníkov zo západnej Európy a veľmi nám to pomohlo. Túto pomoc ukrajinským susedom preto poskytujeme s o to väčšou radosťou," uviedla pri spustení projektu Laura Dittel z Karpatskej nadácie.

Dôvody orientácie na vidiek sú pochopiteľné. Práve tieto oblasti sa totiž, podobne ako na Slovensku, boria s najväčšími ťažkosťami. Mladí ľudia regióny opúšťajú, obyvateľstvo starne, chýbajú tu pracovné príležitosti aj služby. Aby sa tento negatívny trend zvrátil, je dôležité zapojiť do hľadania riešení široké spektrum subjektov - od štátnych a samosprávnych orgánov, cez podnikateľov až po tretí sektor. Vidiek patrí aj k prioritám ukrajinskej vlády. Tá vidí riešenie jeho problémov, súvisiacich tiež s vysokou nezamestnanosťou, aj v obnove poľnohospodárskej výroby. Preto vytvára podmienky na zakladanie nových malých produkčných jednotiek, roľníckych spolkov, ktoré budú svoje produkty predávať na lokálnom trhu. Kabinet to vníma ako potenciálny zdroj zamestnanosti najmä v živočíšnej výrobe, ovocinárstve, zeleninárstve, vinohradníctve ale aj potravinárskom priemysle.

↑↑ Manažér organizácie ECOM predstavuje proces výroby syra

↑ Predaj produktov ECOM na miestnom trhu

prostredníctvom podporuje Karpatská nadácia spoluprácu neziskových organizácií, miestnych úradov a podnikateľských subjektov vo vidieckych komunitách v Zakarpatskej, Ivano – Frankivskej, Lvovskej, Černovickej a Čerkaskej oblasti.

„Karpatská nadácia ako zodpovedný partner v projekte disponuje osemnásťročnými skúsenosťami v oblasti prípravy a realizácie grantových programov. Naším cieľom je mobilizovať medzisektorovú spoluprácu

Jedným z takto podporených spolkov je aj organizácia EKOM z obce Česnyky, ktorá pôsobí na trhu už dva roky.

NÁVRAT DOMOV

Šéfom EKOMu je Oleg Žuravinský. Až donedávna ho s rovesníkmi, mužmi v zrelom veku, spájal spoločný osud. Ak chcel užiť rodinu nezostalo mu nič iné, než cestovať za prácou až do Poľska.

„Keď takto žijete niekoľko rokov, časom prestanete byť spokojný a stále viac túžite po domove. Začnete sa samého seba pýtať, prečo ste vlastne vyhnancom a či sa s tým naozaj nedá nič urobiť,“ spomína Oleg Žuravinský.

Keď sa mu naskytna príležitosť zmeniť svoj život a začať pracovať v rodnom kraji, Oleg ju chytil za pačesy. Zareagoval na výzvu na zakladanie poľnohospodárskych združení. Podal žiadosť o grant na Západoukrajinský fond a čoskoro bola na svete nezisková organizácia EKOM.

Podnetom k jej vytvoreniu bola aj neružová situácia tamojších drobných producentov mlieka. Po krachu troch spracovateľských závodov v oblasti boli nútení svoju produkciu predávať priekupníkom, ktorí platili málo a zvyčajne nie načas. Malí farmári preto začali likvidovať svoj dobytok. „Uvedomili sme si, že tak to ďalej ísť nemôže a preto sme vytvorili družstvo,“ približuje dôvody vzniku jeho šéf. Pri jeho zakladaní pomohla aj miestna samospráva.

Do poľnohospodárskeho združenia vstúpilo spolu štyridsaťštyri chovateľov, Oleg Žuravinský sa stal jeho predsedom. „Osobne som obchádzal všetkých majiteľov zvierat v našej a susednej dedine a pýtal sa ich, či chcú byť členmi. Chceli. Niektorí majú prebytkov naozaj dosť, ale až donedávna ich nemali kam umiestniť,“ popisuje začiatky družstva.

VIACZDROJOVÉ FINANCOVANIE

Peniaze na rozbeh získal Oleg Žuravinský z viacerých zdrojov. Najskôr dostal dotáciu z programu Mlieko z vidieka vo výške 38 000 hrivien, nasledoval príspevok od obce vo výške 5 000 hrivien, rovnakú čiastku mu poslali aj z okresu. Svoj vklad do projektu vložil aj každý z členov družstva. O ďalší kapitál sa už potom postarala Karpatská nadácia v Užhorode.

Prezentácia mliečnej produkcie organizácie ECOM

Prevádzka združenia EKOM je zatiaľ pomerne malá, sortiment je dosť úzky, ale O. Žuravinský je presvedčený, že ich mlieko, smotana a mäkké syry sú najlepšie a najekologickejšie produkty v širokom okolí. Spolu s kolegom každý deň obehne všetkých členov združenia. Pozvávajú od nich mlieko, ktoré potom spracujú a predávajú. Raz do týždňa vyplácajú členom podiel z predaja. „Ludia sú spokojnejší ako predtým, keď to mlieko predávali pod cenu alebo ho vylievali,“ hovorí O. Žuravinský a dodáva, že väčšina členov združenia nepatrí k profesionálnym farmárom. Mnohí z nich ráno vstanú, podoja kravu a bežia do riadneho zamestnania. Ďalej sú medzi nimi dôchodcovia, ale aj nezamestnaní, ktorí si takýmto spôsobom privyrábajú k penzii, či sociálnym dávkam.

Časť produkcie predávajú priamo vo výrobní, hlavným odbytkom je však okresné mesto. V jednom z tamojších obchodov má EKOM vlastnú chladničku, zákazníci si teda môžu vybrať, či nakúpia výrobky od veľkododávateľov, alebo uprednostnia tie družstevné.

Pre porovnanie: Liter mlieka od veľkovýrobcov stojí deväť hrivien. Predáva sa v plastových škatuliach, je pasterizované a s nízkym obsahom tuku. EKOM mlieko predáva vo vratných sklenených fľašiach za päť a pol až šesť hrivien, pričom obsah tuku dosahuje až takmer štyri percentá.

Keď sa O. Žuravinský rozhodol predávať mlieko práve v sklenených fľašiach, dobre vedel, prečo to robí. *„Nejde len o nostalgiu za starými časmi, keď sme plastové obaly prakticky nepoznali. Hlavným dôvodom je ekológia a ochrana životného prostredia. Sklenené fľaše je možné vrátiť alebo priniesť na výmenu, pri tomto spôsobe sa nevytvára odpad,“* vysvetľuje. *„Navyše, ak máte fľašu na výmenu, pri ďalšom nákupe už platíte len za samotný obsah, teda mlieko. Verní zákazníci to takto naozaj robia. Vystačia si s tromi fľašami na celý rok,“* popisuje svoju stratégiu.

Nedávno tiež družstvo získalo z rozpočtu kraja peniaze na zakúpenie nového automobilu. Vďaka tomu môžu teraz dodávať čerstvé mlieko napríklad do okresnej nemocnice či do centra pre sociálne odkázaných ľudí.

Spracovanie mlieka v česnyckom družstve

NÁDEJ PRE VIDIEK

Napriek všetkým pozitívam, ktoré predaj domáceho mlieka od firmy EKOM má, nie vždy sa im podarí predat' všetko, čo vyrobia. Aj preto v družstve rozmýšľali ako rozšíriť škálu ponúkaných výrobkov o produkty s dlhšou dobou trvanlivosti. Napokon sa rozhodli uviesť na trh tvrdý syr.

A práve tu vstúpila do Olegovho života už druhýkrát Karpatská nadácia, ktorá mu sprostredkovala zaškolenie u odborníka na výrobu tvrdých syrov. Na prelome septembra a októbra prišiel priamo do obce Česnyky špecialista z Holandska, aby im ukázal ako na to.

„Výrobu tvrdých syrov však plánujeme rozbehnúť až na budúci rok, lebo v zimnej sezóne je mlieka menej,“ upozorňuje ukrajinský podnikateľ.

Keď O. Žuravinský dostane otázky týkajúce sa ziskov družstva, odpovedá, že zisk je slovo, ktoré nepoužíva rád. Omnoho dôležitejšie podľa neho je, že podnik je sebestačný a dokáže si na seba vyrobiť. Inak povedané, jeho činnosť pokryje náklady: platy dvoch zamestnancov, platby dodávateľom mlieka, náklady na prevádzku samotnej výroby a benzín. To, čo po odpočítaní všetkých nákladov ostane členovia družstva radšej investujú.

Vidina veľkých ziskov rozhodne nie je to, čo šéfa družstva poháňa dopredu. Za podstatnejšie považuje, že robí prácu, ktorá ho naplňuje, navyše nemusí kvôli zárobku opúšťať domov. To však na druhej strane neznamena, že chce len prešlapovať na mieste. *„Neustále budeme hľadať spôsoby, ako sa na trhu presadiť lepšie ako doteraz a ako zákazníkov presvedčiť, aby našim výrobkom dôverovali a kupovali ich,“* vraví.

Ak by sa družstvu podarilo zabezpečiť vyšší odbyt výrobkov, mohlo by do svojich radov prijať aj ďalších členov. „*Ludia za nami prichádzajú a hovoria, že chcú byť členmi družstva. Ale situácia zatiaľ nie je taká priaznivá, aby sa mohlo spoločenstvo rozšíriť,*“ vysvetľuje šéf združenia EKOM. Zároveň však vyslovuje nádej, že sa to v budúcnosti môže zmeniť.

Verí, že ďalšou spoluprácou družstva so samosprávou a neziskovými organizáciami sa posunú vpred, pretože potenciál ukrajinského vidieka je obrovský. Je krásny, rozľahlý, je domovom miliónov ľudí. Dôležité je, aby sa našli odvážlivci, ktorí chcú veci zlepšovať a tiež to, aby im v ich snahe mal kto pomôcť.

5.2. Po stopách Ternovskej minulosti

Digitalizovanie starých filmov oživilo v ukrajinskej obci záujem o minulosť a inšpirovalo ďalších nadšencov.

Bývalého starostu západoukrajinskej dediny Ternovo Ivana Michajloviča Zajaca si miestni pamätajú ako človeka, ktorý s kamerou v ruke dokumentoval život v tomto kraji. Dlhé roky ležali jeho filmové cievky ladom. Až nedávno sa ich aj vďaka pomoci zo Slovenska, podarilo zdigitalizovať. Zhmotnili sa tak obrázky starých čias.

POMOHLI SKÚSENOSTI

Jedným z grantových programov Karpatskej nadácie je podpora projektov, ktoré pomáhajú zachovávať kultúrne dedičstvo predkov. Zareagovalo na ňu aj Občianske združenie Centrum rozvoja dediny Ternovo. Združenie, ktoré už v minulosti stálo pri niekoľkých úspešných projektoch chcelo tentoraz získať prostriedky na digitalizáciu dvanástich filmov, ktoré sa nachádzali v múzeu v mestečku Ternovo. Cieľom projektu bolo nielen zachovať

Leonid Rybar, manažér Centra rozvoja dediny Ternovo, prezentuje projekt digitalizácie filmov

---

Aktivisti z Ternova sa pripravujú na distribúciu propagačných materiálov

unikátne snímky Ternova a jeho obyvateľov pre budúce generácie, ale aj prilákať návštevníkov do tejto obce v krásnom prostredí pohoria Karpaty neďaleko rumunských hraníc.

Občianske združenie Centrum rozvoja dediny Ternovo má už s cezhraničnou spoluprácou so slovenskými partnermi skúsenosti. V minulosti sa zapojilo do projektov s jedným bratislavským združením aj s mestom Humenné.

„Vedeli sme, že ak chceme byť úspešní, musíme k projektu prizvať aj zástupcov samosprávy a podnikateľov,“ vysvetľuje Leonid Rybar, riaditeľ združenia. Napokon sily spojili s obecnou radou v Ternove, miestnym múzeom a Agentúrou regionálneho rozvoja ťačevskej oblasti. Spolu dokázali dať dohromady viac než šesťtisíc hrivien. Podnikatelia zas ponúkli výrazné zľavy na nákup techniky. Karpatská nadácia na jeho realizáciu prispela čiastkou 14 400 hrivien.

ZDIGITALIZOVANÁ PAMÄŤ

Okrem toho, že za získané peniaze Ternovčania znovu oživil staré filmové snímky, zakúpili aj modernú premietaciu techniku, audiosystém a nové plátno. Podarilo sa im tiež v náklade tisíc kusov vydať brožúru, prostredníctvom ktorej projekt propagujú.

Po štyroch mesiacoch príprav sa konala slávnostná prezentácia výsledkov spoločného úsilia. V ternovskom múzeu uviedli do života novú sekciu, v ktorej si návštevníci môžu filmy mapujúce nedávnu históriu tohto kraja pozrieť.

Dokumenty zožali veľký úspech. Hoci ich nenakrútil profesionál, sú veľmi originálne a podávajú plastický obraz života dediny z prvej ruky. Veľký zážitok z nich mali predovšetkým samotní obyvatelia obce, ktorí v záberoch spoznávali dôverne známe miesta svojho domova. Je z nich jasne cítiť, že bývalý starosta Ivan Zajac svoju dedinu miloval a poznal v nej každý kút. Zábery, ktoré urobil, sú osobné

a pravdivé. Vystihujú ducha doby, ktorej každodennú realitu zachyťoval.

Ivan Zajac bol vášnivým filmárom – svoju kameru so sebou nosil takmer všade a natáčal všetko, čo mu pripadalo zaujímavé. V Ternove prežil celý svoj život. Vďaka nemu a vďaka úsiliu miestnych, ktorí jeho snímky zreštaurovali, si tak budú môcť atmosféru Ternova v nasledujúcich desaťročiach vychutnávať na filmovom plátne aj ďalšie ročníky jeho obyvateľov, ale aj návštevníkov.

„Máme šťastie byť svedkami mimoriadnej, ba povedal by som až historickej udalosti v živote Ternova. Podarilo sa nám totiž prispieť k zachovaniu a rozšíreniu kultúrneho dedičstva našej rodnej obce. Som vďačný všetkým, ktorí sa na projekte podieľali a pomohli ho úspešne realizovať,“ uviedol pred premiérovým premietaním súčasný ternovský starosta Vasil Kustro.

Členovia organizácie po zhladnutí filmov

Na slávnostnej premiére sa osobne zúčastnila aj hrdinka jedného z filmov Mária Vasilevna Gajnaliová. Tú bývalý starosta Ivan Zajac zvečnil v dokumente s názvom Maryčka.

Mária Vasilevna pracovala na miestnom družstve od roku 1962 až do roku 2010. Zamestnala sa tam ako pätnásťročná, po ukončení povinnej osemročnej školskej dochádzky. Keď si potom chcela doplniť stredoškolské vzdelanie, prihlásila sa do večernej školy. Mária Vasilevna sa postupne vypracovala na jednu z najlepších dojičiek, bola držiteľkou viacerých ocenení, jedno z nich dokonca získala z rúk bývalého ukrajinského prezidenta Leonida Kučmu.

INŠPIRUJÚ ĎALŠÍCH

V rámci projektu bolo zdigitalizovaných celkom dvanásť filmov, každý s dĺžkou v priemere dvadsať minút. Aj keď majú veľa spoločného, v niečom sa líšia. Niektoré z nich sú so zvukovou stopou – komentárom samotného režiséra, iné majú iba hudobný podklad. Digitálne záznamy nie sú dostupné

na internete, ani na iných nosičoch. Bol to zámer autorov projektu. Usilujú sa totiž dosiahnuť predovšetkým to, aby ternovské múzeum navštevovalo čoraz viac ľudí. Filmy preto premietajú každý víkend a predstavenia sú dostupné širokej verejnosti. Tento koncept sa vyplatil – návštevnosť múzea sa skutočne zvýšila. Samozrejme, ľudia sa neustále dožadujú, aby si mohli filmy kúpiť na DVD nosičoch a pozeráť ich v pohodlí svojich domácností. Pracovníci múzea sú však v tomto smere neoblomní – kto sa chce zoznámiť s unikátnym materiálom zachytávajúcim doby minulé, musí prísť osobne.

L. Rybar hovorí, že múzeum v rámci hodín dejepisu či občianskej náuky navštevujú aj školáci z okolia. Zážitkovosť a interaktívny princíp sú v modernej pedagogike v kurze, takže učitelia aj ich žiaci si tu môžu prísť na svoje.

Múzeum v Ternove založil sám bývalý starosta Ivan Zajac. V priestoroch múzea sú rôzne dokumenty a artefakty z histórie obce. O tom, že je naozaj bohatá svedčí aj fakt, že prvá písomná zmienka o nej sa objavuje už v pätnástom storočí. Jej zrejme najvýznamnejšou architektonickou pamiatkou je chrám sv. Mikolaja Divotvorcu. Dnes v obci žije viac ako štyritisíc obyvateľov.

Úspech tohto projektu sa v pomerne krátkom čase rozšíril aj mimo Ternova. Obyvatelia okolitých obcí a mestečiek navštevujú múzeum a rozprávajú sa s autormi projektu o tom, akú cestu pri jeho plnení podstúpili a čo všetko je potrebné splniť, ak chcú niečo podobné dokázať aj oni. Ternovský príklad sa tak stáva inšpiráciou aj pre iných.

5.3. Voda nad zlato

Katastrofálnu situáciu v Domove dôchodcov vo Viľchovci zvládli vďaka grantom a obetavosti miestnych obyvateľov a sponzorov.

Moderný človek si dnes vie len veľmi ťažko predstaviť život bez tečúcej vody. V domove dôchodcov v ukrajinskom Viľchovci to až donedávna bola každodenná smutná realita. O nápravu sa postaralo miestne občianske združenie Džerolo. S projektom Pitná voda sa o pomoc obrátilo na Karpatskú nadáciu. Vďaka poskytnutému grantu sa život odkázaných obyvateľov domova konečne dostal na úroveň aspoň pripomínajúcu 21. storočie.

BEZ VODY

Obec Viľchovec, z Čerkaskej oblasti je od hlavného mesta, Kyjeva, vzdialená približne dvesto päťdesiat kilometrov. Miestni Dom dôchodcov poskytuje sociálne služby pre seniorov, ktorí tam môžu byť umiestnení dočasne alebo natrvalo. Momentálne v ňom žije dvadsaťjeden starčekov a stareniiek, ktorí sa o seba už nedokážu sami postarať. Ide o štátnu inštitúciu, zriadenú okresnou radou. Je to jediné zariadenie podobného charakteru v okrese. Domov pracuje v nepretržitej prevádzke, usiluje sa o svojich zverencov postarať čo najlepšie, no neustále komplikácie technického charakteru tento zámer vždy sťažovali. Budova, v ktorej zariadenie sídli už za posledné roky neraz dala pocítiť, že nutne potrebuje rekonštrukciu. Najskôr to boli rozpadávajúce sa okná, cez ktoré prefukovalo. Tento problém sa domácim podarilo pred rokom vyriešiť vďaka pomoci nemeckého veľvyslanectva. To im poskytlo 40 000 hrivien, za ktoré vymenili okná aj dvere na budove. Za pomerne krátky čas sa objavil nový, ešte závažnejší problém.

Po havárii potrubia zo všetkých kohútikov v budove tiekla špinavá, hrdzavá, hygienicky nevyhovujúca voda. Testy potvrdili, že je zdraviu veľmi škodlivá a že ju nesmú naďalej používať ani na pitie, ani na varenie, ani na iné činnosti. Problém bol nielen v hrdzavých trúbkach, ale aj v zásobníku na vodu. Zamestnancom stacionára bolo jasné, že katastrofa je na svete. Bez vody sa totiž takéto zariadenie prevádzkovať nedá.

Bolo nutné rýchlo konať. „Dočasné krízové riešenie všetkých vyčerpávalo,“ spomína Svitlana Pšenična. Vodu na pitie totiž museli nosiť z vedľajšieho dvora. Pre sociálne pracovníčky aj zdravotné sestry to bola značná fyzická záťaž. Museli zísť z druhého poschodia budovy, prejsť na susedný pozemok, vytiahnuť vodu zo studne, naplniť vedrá a znovu ich odnieť späť. Ešte šťastie, že aspoň záchody sa dali splachovať špinavou vodou.

Núdzový režim prinútil klientov aj zamestnancov, aby sa obmedzovali takmer vo všetkých činnostiach, ktoré si žiadali vodu. Dovoľené boli len tie najnutnejšie hygienické úkony.

Občianske združenie Džerolo vzniklo pri stacionári vo Vĺchovci už dávnejšie a pomáhalo mu už pri hasení nejedného problému. Aj teraz sa rozhodlo zakročiť. Ale keďže jeho finančné možnosti boli minimálne, muselo hľadať zdroje na riešenie zúfalej situácie. Rozhodlo sa požiadať o grant zo schémy Karpatskej nadácie Skutočne spoločne. Po jeho schválení si vo Vĺchovci mohli vyhrnúť rukávy.

POMÁHAL KTO MOHOL

Karpatská nadácia Ukrajina podporila projekt sumou 30 000 hrivien. Členovia Občianskeho združenia Džerolo robili sami všetky práce, na ktoré stačili. Samozrejme, nie všetko

môžu a dokážu urobiť domáci majstri. Sú činnosti, ktoré sa bez ruky školeného odborníka nezaobídu. Na tie sa dali pre zmenu podnikatelia. Sponzorsky opravili novú nádrž na vodu, z ktorej potom potiahli nové rozvody. Oprava vodovodu trvala zhruba tri mesiace, práce ukončili koncom leta 2014.

Vďaka tomu sa aspoň čiastočne vyriešilo aj zásobovanie pitnou vodou v samotnom Vĺchovci. V Čerkaskej oblasti ide totiž o globálny problém. Dediny nemajú centrálny

---

↓ Nádrž a potrubia v domove seniorov

↓↓ Obyvatelia domova čerpali vodu z tejto studne

vodovod. Ľudia majú buď vlastné studne vo dvoroch, alebo ju za poplatok odoberajú z centrálnych nádrží, ktoré patria štátu. Za veľký úspech teda možno považovať, že počas realizácie projektu sa podarilo napojiť na zdroj vody aj jednu blízku ulicu v dedine, ktorá mala dotedy so zásobovaním vážne problémy.

PRÁCA NEKONČÍ

Aktivistka Svitlana Pšenična podotýka, že stacionár vo Viľchovci si aj naďalej bude vyžadovať prísun peňazí. Je v zlom technickom stave a neustále sa v ňom musí niečo opravovať. Každú chvíľu sa o slovo hlási iný problém. Našťastie, dobrí ľudia ešte žijú. V tomto prípade sú to sponzori, bez ktorých by sa často nezaobišli. Dokážu pomôcť pri riešení akútnych problémov, napríklad dodaním potrebného materiálu alebo dobrovoľníckou prácou. Aby sa rôznym havarijným situáciám zabránilo, musela by budova domova dôchodcov prejsť komplexnou rekonštrukciou. Na tú však zatiaľ nie sú potrebné financie.

Vďaka spolupráci tretieho sektora, verejnej správy a podnikateľov sa v Domove dôchodcov vo Viľchovci vyriešil aspoň problém s pitnou vodou. Jeho obyvatelia tak môžu tráviť jeseň svojho života v normálnych, ľudských podmienkach.

---

6. Karpatská nadácia pomáha už 20 rokov

Karpatská nadácia je unikátna regionálna nezisková organizácia, ktorá ako jediná vznikla s cieľom podporovať integrovaný rozvoj Karpatského euroregiónu a na Slovensku pôsobí predovšetkým na území východného Slovenska – košického a prešovského kraja.

Karpatská nadácia bola založená v roku 1994 Inštitútom Východ-Západ s podporou Nadácie Charlesa Stewarta Motta. Cieľom bolo vytvoriť unikátnu cezhraničnú nadáciu v Karpatskom euroregióne, ktorá by pomohla rozvíjať toto územie. Impulzom pre vznik Karpatskej nadácie bolo presvedčenie, že podpora demokratických princípov, ekonomického rozvoja, cezhraničnej a inter-etnickej spolupráce na miestnej aj regionálnej úrovni je základom stabilnej a demokratickej Európy.

Ako napovedá určenie jej geografického pôsobenia, svoju pozornosť Karpatská nadácia zamerala na znevýhodnené vidiecke a prihraničné oblasti piatich štátov, Slovenska, Poľska, Maďarska, Ukrajiny a Rumunska. Cieľový región tvoria prevažne chudobnejšie vidiecke a horské komunity, ktoré obývajú aj problémové a znevýhodnené skupiny vyžadujúce si viac pozornosti a pomoci.

Počas svojho 20-ročného pôsobenia poskytovala nadácia finančnú podporu pre komunitné projekty, štipendiá talentovaným študentom, organizovala odborné podujatia a realizovala vlastné projekty. Nadácia podporuje spoluprácu, vytváranie partnerstiev na miestnej úrovni a zapojenie celej komunity do riešenia miestnych potrieb. Počas svojej existencie nadácia investovala na Slovensku sumu viac ako 1,8 milióna EUR do podpory miestnych projektov.

Prvý významný program zameraný na komplexný rozvoj vidieka v regióne otvorila už v roku 2007 a poskytla tak príležitosť aktívnym neziskovým organizáciám a miestnym samosprávam realizovať svoje miestne a regionálne rozvojové vízie. Grantové schéma programu rozdelila počas troch rokov vyše 70 tisíc EUR a poskytla aktívnym organizáciám a uchádzačom o grant významnú odbornú pomoc pri programovaní vlastných zámerov. Súčasťou programu bolo niekoľko desiatok medzinárodných sietovacích a vzdelávacích stretnutí, vyhľadávanie a zdieľanie príkladov dobrej praxe. Do krajín Karpatského regiónu sa tak dostalo know-how získavané a testované v západoeurópskych krajinách.

Karpatská nadácia dodnes veľmi intenzívne spolupracuje so svojimi partnerskými nadáciami združenými v Medzinárodnej sieti Karpatskej nadácie v týchto krajinách využívajúc pozitíva svojich cezhraničných partnerstiev pre rozvoj tohto regiónu. Kľúčovou témou je zmierňovanie sociálnej chudoby v regióne, ktorý je založený na rozvojovej práci miestnej komunity. Aktívny prístup k rozvoju vidieka sa ukázal ako účinný nástroj mobilizácie miestnych zdrojov, aktívneho dobrovoľníctva, rozvoja svojpomoci a podnecovania vzniku miestnych partnerstiev.

Špecifické postavenie Ukrajiny a výzvy, pred ktorými táto krajina stojí motivujú Karpatskú nadáciu k užšej a intenzívnejšej spolupráci. Tá pozostáva predovšetkým z načúvania potrebám ukrajinských komunit a organizácií a vytvárania programov aktívnej pomoci. Tie obsahujú transfer skúseností z vidieckeho rozvoja na Slovensku a v ostatných častiach Karpatského regiónu a efektívne prepájanie kľúčových hráčov z oboch krajín s cieľom napomáhať vytváraniu nových partnerstiev. Expertný tím Karpatskej nadácie si uvedomuje dynamiku zmien, ktorými prechádzajú obe krajiny a prináša preto inovácie a prispôsobuje svoje prístupy novým trendom a potrebám týchto regiónov. Kľúčovým a prirodzeným partnerom Karpatskej nadácie pre tieto programy je Karpatská nadácia na Ukrajine, ktorá disponuje dokonalou znalosťou miestnych pomerov a vynikajúcou infraštruktúrou lokálnych vzťahov. Tandem týchto dvoch organizácií je zárukou kvalitných a cielených programov, ktoré efektívne a účinne pomáhajú miestnym komunitám pri ich snahách o rozvoj vidieka s maximálnym zapojením miestneho potenciálu a zdrojov.

SKUTOČNE SPOLOČNE – Dobré príklady
spolupráce pri rozvoji vidieka na Slovensku
a Ukrajine.

Vydavateľ: Karpatská nadácia

Vydanie: prvé

Počet strán: 72

Rok vydania: 2015, Košice

Neprešlo jazykovou korektúrou.

KARPATSKÁ
NADÁCIA

Karpatská nadácia
Letná 27, 040 01 Košice

Tel: 055 622 1152
E-mail: info@karpatskanadacia.sk
www.karpatskanadacia.sk